

Forskerforum

TIDSSKRIFT FOR FORSKERFORBUNDET

Forfattere mot strømmen

Noen gjør som Gunn Imsen og vier livet til å skrive lærebøker.
Da får det være det samme med tellekantene.

Side 16–23

Ein del elementære logiske poeng

Vi treng lærebøker på norsk. Nokon som kan feltet må skrive dei. Dei må ha interesse av det. Dei må ha vilkår til å gjere det.

FOTO: GEIR MOGEN

– Dersom lærarutdanninga er dårleg, har eg ein del av skulda, seier forfattar Gunn Imsen. Ho har skrive boka *Elevenes verden*, som har vore på marknaden i 38 år.

Den vanlege, det vil seie årvakne og supersmarte, lesaren av Forskerforum kan ha gjetta kvifor eg ovanfor har lånt ord av nettopp Arne Næss. Boka *En del elementære logiske emner* kan tene som sjølv symbolet på norske lærebøker for høgare utdanning og kva verdi dei kan ha. Boka kom fyrst ut i 1947 og har kome i 11 utgåver. Ifølgje Universitetsforlaget er boka «en kort og sylskarp introduksjon til semantikk og debattlære». Utover dette, kvifor har denne boka vore ein slik vanvittig suksess? Jo, ho har passa på pensum i førebuaende/ex.phil., eit emne som har vore obligatorisk for mange etterkrigsstudantar. Pensum har vore stabilt over tid. Utbreiinga til boka har gjeve henne ei eiga tyngde som er få verk til del. Når så mange referansar for så mange folk over så lang tid peikar tilbake til same bok, vert det ein grunn i seg sjølv til at ho lever vidare.

Men Næss er unntaket. I høgare utdanning er den gjennomsnittlege læreboka på norsk ei bok som ikkje finst. Her er tre av grunnane.

1. Fragmentering. Monolittiske fag med lite valfridom og stabilt pensum over tid er den norske lærebokas beste ven. Eg har nemnt førebuaende, men vil òg trekkje fram det gamle grunnfaget som strekte seg over to semester. Om det var fysikk, historie eller sosiologi: Faga måtte ha oversynsverk, grunnbøker. At førelesaren stod og doserte (eller trava muntert rundt i fri dialog med studentane, kva veit eg) med utgangspunkt i eiga bok, var ikkje eit særstykke. Skal eg peike på eit punkt som førte til brot med denne tradisjonen, er det kvalitetsreforma i høgare utdanning frå 2003. Gradsstrukturen med grunn-, mellom- og hovudfag vart endra til bachelor og master – kortare løp med meir valfridom og mindre einingar. Eit knøttlite emne har ikkje naturleg fylgje av ei mursteinsbok, men av eit knippe artiklar eller bokutdrag. Det fører meg over til neste punkt: **2. Engelsk.** Her ville det vanlegvis ha stått internasjonalisering som stikkord, men kvifor gå rundt grauten? Kvalitetsreforma hadde ein kjerne av tilpassing til utdanningsløpa i

EU. Det skulle verte lettare å flyte mellom utdanningsstilboda i ulike europeiske land. Meir utveksling er eit gode på mange måtar, men har nok ikkje utvida marknaden for lærebøker på norsk. Og tilbake til dei små emna ein kan leggje saman til grader: Kor kan ein lettast finne eigna pensum til ei lita, spesialisert eining? Ofte i eit større språkområde enn vårt eige. Ofte engelsk.

3. Merittering. Vitskapleg tilsette er stadig meir tidsklemde. Arbeidsveken er samansette av ei rekkje aktivitetar, og mange av dei er trekkspel i tid. Dei tykkaste teljekantane – vitskapleg publisering, helst på nivå 2 – freistar mest i prestisje og bygging av karriere. Krava frå arbeidsgjevar peikar i same retning. Skrivning av lærebøker på norsk hamnar i same post som mykje anna formidling: salderingsposten.

Hovudsaka i dette nummeret (side 16-23) er via emnet lærebøker på norsk, og det er ein fryd å lese kva dei utvalde forfattarane har fått ut av denne skrivinga. Men forlaga fortel at det er krevjande å rekruttere forskarar til å skrive lærebøker på norsk. Arne Vestbø, generalsekretær i faglitterær forfatter- og oversetterforening, fortel at snittalderen på desse forfattarane går opp: «Den nye generasjonen, de som er pluss minus 40, ser på dette som en mindre naturlig del av sitt akademiske virke. Jeg tror mange vil, men systemet er rigget slik at man opplever motstand.»

I denne leiaren har eg ikkje argumentert for kvifor det er viktig med lærebøker på norsk. Eg har det som ein premiss. Mange vil ha lagt merke til at Ola Borten Moe, ministeren for forskning og høgare utdanning, har teke til orde for å ta vare på og utvikle det norske fagspråket. Knappt noko kan då vere viktigare enn eigna lærebøker på språket. Borten Moe har markert seg om ein handlekraftig kar, som er prinsipiell og pragmatisk på ein gong. Så då kan vi vel få til ei endring?

«Den gjennomsnittlege læreboka på norsk er ei bok som ikkje finst.»

Kjetil A. Brottveit
redaktør

16 Skriver for studentene

Noen lærebøker på norsk er klassikere. Fortsatt finnes det akademikere som vier seg til å skrive slike bøker, men valget er ikke opplagt.

26 Fasadene sprekker

Arkitekt Barbro Grude Eikseth mener arkitektene bør lytte mer – også til Arkitekturopprøret.

30 Hva er rasisme?

Elevene er blinde for at det kan finnes rasistiske strukturer. Det sier Fredrik Stenhjem Hagen, som forsker på hvordan niendeklassinger forstår rasisme.

4 Biblioteket får ikke låne

Nasjonalbiblioteket ønsker å låne sentrale dokumenter i norsk middelalderhistorie fra Danmark. Nasjonalbibliotekar Aslak Sira Myhre forteller hvorfor.

6 – Håpløs gransking

– Jeg synes det er helt urimelig hvordan jeg har blitt behandlet. Det sier Petter Gottschalk ved BI om den forskningsetiske granskingen han har vært gjenstand for.

8 Vil ha Plan S for læremidler

Digitale læremidler fra kommersielle aktører entrer høyere utdanning. Helge Høivik ved Oslomet tar til orde for å utvikle digitale læremidler som har åpen tilgang.

11 Hvor fritt er Forskningsrådet?

Forskningsrådet skal ikke opptre som en politisk aktør, ytret Kunnskapsdepartementet. Hvor går grensa?

12 Distriktspolitikk på dansk

Danske myndigheter flytter utdanninger til distriktene. Danmark skjeler til Norge, mener Bjørn Stensaker, viserektor ved Universitetet i Oslo.

FASTE SIDER

- 14 Innland
- 24 Utland
- 34 20 nøtter
- 35 Ti kjappe
- 36 Bøker
- 39 Aldri anna enn språk
- 40 Kronikk
- 42 Debatt
- 43 Gjesteskribenten
- 44 Tilbakeblikk
- 45 Informasjon fra Forskerforbundet

Forskerforum

Nr. 2/2022 – 54. årgang

Fagblad om forskning og høyere utdanning. Forskerforum blir redigert etter redaktørplakaten og er medlem i Fagpressen.

UTGIVER: Forskerforbundet, Postboks 1025 Sentrum, 0104 Oslo. Telefon: 21 02 34 00

ANSVARLIG REDAKTØR: Kjetil A. Brottveit, kjetil.brottveit@forskerforum.no

REDAKSJONSSEKRETÆR: Julia Loge, julia.loge@forskerforum.no,

JOURNALISTER: Lina Christensen, lina.christensen@forskerforum.no

Asle Olav Rønning, asle.olav.ronning@forskerforum.no

Jørgen Svarstad, jorgen.svarstad@forskerforum.no,

KONTAKT REDAKSJONEN: redaksjonen@forskerforum.no

ANNONSER: Salgsfabrikken v/Ann-Kristin Valby (Kikki)

E-post: annonser@forskerforum.no. Mobil: 901 19 121

Design: Concorde Design. Trykk: Ålgård Offset.

ISSN 0800-1715. Opplag: 22 314

ASLAK SIRA MYHRE
nasjonalbibliotekar

AKTUELL MED: debatt om tilbakelevering av historiske dokumenter og gjenstander fra ett land til et annet.

INTERNASJONALT DOKUDRAMA

I sju år har Aslak Sira Myhre jobbet for å få låne ulike middelalderdokumenter fra Danmark. – Dette har ingen relevans for Danmark, men i Norge er de en sentral del av vår historie som stat.

I høst sa Det Kongelige Bibliotek i København ja til å låne ut fem dokumenter, blant annet en utgave av Magnus Lagabøtes landslov og Gulatingsloven, Norges eldste lovdokument. Universitetet i København, som eier Den Arnemagnæanske Samling, en samling av norske og islandske håndskrifter fra middelalderen, har derimot sagt nei til å låne ut ytterligere sju dokumenter:

– Der har vi foreløpig ikke fått så oppløftende svar, de sier de ikke har noen tradisjon for langtidsutlån. Så nå har jeg bedt om å få komme ned for å snakke med dem. Disse dokumentene er helt sentrale for norsk historie og historieforståelse, sier Sira Myhre.

– **På hvilken måte?**

– For å nevne det mest opplagte dokumentet: Sættargjorden. Det er avtalen om maktdeling inngått mellom kirken og staten i Norge, mellom Magnus Lagabøte og erkebiskopen, som skrinlegger en strid som varte i 100 år, fra midten av 1100-tallet til 1277. Det er et helt sentralt dokument i norsk middelalderhistorie, ikke bare for fagfolk, men også for vanlige folks historieforståelse. Kampen mellom birkebeinerne og baglerne, den mektige kong Sverre og borgerkrigene i Norge kan alle forstås og formidles med utgangspunkt i det dokumentet. Dette har ingen relevans for Danmark, men i Norge er det en sentral del av vår historie som stat. Det må, sammen med landsloven, sammenlignes med Magna Carta.

– **Hvordan havnet dokumentene i Danmark?**

– De havnet der fordi Norge og det norske skattlandet Island var del av den danske staten i 400 år. Det var da interessen for å gjenoppta middelalderhistorien oppstod. På oppdrag fra den danske kongen samlet danske og islandske samlere inn disse dokumentene. Árni Magnússon, som stod bak Den Arnemagnæanske Samling, er den mest kjente.

– **Hvorfor har Norge rett på dokumentene?**

– Jeg har ikke sagt det. Det vi sier, er derimot at disse dokumentene først og fremst er relevante i Norge. Det er en stor forskjell. Hvis vi går veien om å si at Norge har rett på dokumentene, så

åpner det for en mye større diskusjon om proveniens (opp-rinnelse, journ. anm.), om historie, om hvordan vi skal lese dansketida, forstå reformasjonen og så videre. Dette er viktige diskusjoner, men hvis de skal konkluderes før vi får dokumentene, så kommer vi aldri til å se dem. Det er ikke så relevant hvem som eier dokumentene, hvis vi får vise dem fram.

– **Er det derfor dere ber om å låne dem, ikke få dem?**

– Nettopp. Du kan si at det er et taktisk spørsmål.

– **Men hvorfor sier Det Kongelige Bibliotek i København ja, mens Den Arnemagnæanske Samling sier nei?**

– Vi har jobbet i sju år med Det Kongelige Bibliotek for å få til dette. Vi kjenner dem godt, og de har erfaring med at dette går bra, da vi allerede har hatt et langtidslån av en utgave av Magnus Lagabøtes landslov, som er stilt ut i Oslo. Vi har ikke det samme forholdet til Den Arnemagnæanske Samling. Samlingen er også under mer press; Island kommer med lignende forespørsler.

– **Kommisjonen ved Den Arnemagnæanske Samling viser til forskningen ved København universitet og at skriftene tar skade av å bli stilt ut i mer enn tre måneder. Er ikke det rimelig?**

– Når det gjelder at dokumentene kan ta skade, så har vi ekstremt gode konservatorer som jobber med dette. De har vist med vår permanente utstilling, *Oppløst*, hvordan slike dokumenter kan stilles ut. Dessuten er de fleste som forsker på dette, norske. Det at dokumentene befinner seg i hvelvet i København, gjør at det forskes mindre på norske middelalderkilder. Selv om alle middelalderprofessorer kjenner til dokumentene, har ikke studenter og stipendiater i fag som peker tilbake i tid, dette som referansebilde.

– **Kan det tenkes at Universitetet i København og Den Arnemagnæanske Samling er redd for at utlån av dokumentene til Norge skal skape presedens?**

– Jeg vil ikke svare på vegne Universitetet i København, men det er ikke helt merkelig å tenke den tanken.

– **Vi ser lignende diskusjoner i andre europeiske land, der blant annet Frankrike, Nederland, Belgia og Tyskland har sagt at de vil levere tilbake gjenstander de erobret som kolonistater. Er dette del av en internasjonal trend?**

– Det er åpenbart en brennende internasjonal diskusjon. Det har det vært lenge, men det har tatt mer av i det siste. Det er en ny bevissthet for kolonihistorien som har dukket opp i ulike varianter, uten at det nødvendigvis er den samme historien overalt. I Norge har vi den samme typen diskusjon om forvaltningen av samiske gjenstander.

– Norge fantes ikke i imperienes tidsalder, så det er begrenset hva man kan finne i norske institusjoner.

– **Hvorfor tror du det har det tatt mer av nå?**

– Jeg tror det skyldes to faktorer: Det ene er en større anerkjennelse for betydningen av kolonihistorie og det å ha eierskap til egen kulturhistorie. Her spiller også bevegelsene som velter statuer og stiller spørsmål om historien, inn. Det andre er at det finnes mottakerinstitusjoner, som biblioteker og museer, som kan og vil ta imot materialet. Det hjelper ikke med politisk vilje, man må ha institusjoner som kan ta vare på det. I 1960-åra mente mange fagfolk i Norge at middelalderdokumentene burde bli i Danmark, vi hadde den gangen ikke fasiliteter til å ta vare på dem. I dag har vi gode forutsetninger for det. Dette har også endret seg internasjonalt.

– **Tror du mange museer rundt omkring er bekymret for samlingene sine?**

– Denne typen diskusjoner møtes med skepsis fra mange ulike institusjoner. Av både gode og dårlige grunner. Ettersom alle museer av en viss størrelse har materiale som ville måtte blitt tilbakeført, ville det ført til oppløsning av samlingene, noe som i verste fall kan ramme så vel forvaltning, formidling og forskning av og på de unike kildene. Men samtidig har dette også et sterkt element av gammel imperialisme som henger fast.

– **Hvordan?**

– Hvis du er i Karnak-tempelet i Egypt, så ser du at det mangler en obelisk. Det ødelegger den perfekte symmetrien, det er et stort arr i denne fantastiske bygningsstrukturen. Når du vet at den står i en rundkjøring midt i Paris, fordi kolonimakten Frankrike fikk den som «gave» i 1826, så er det vanskelig å se på det at franskmennene ikke har gitt det fra seg, som et uttrykk for noe annet enn at imperialismen fortsatt lever.

– **Sitter Norge på utenlandske gjenstander, som andre mener er deres?**

– Det gjør vi helt sikkert, men i liten grad. Denne typen samlinger ble stort sett bygget av imperier. Selv om land som Østerrike og Ungarn kan sammenlignes med Norge i dag, har de biblioteker og museer med arkiv fra Det østerriksk-ungarske riket. Samlingene spenner fra Øst-Europa og langt utover Asia, men også Vest-Europa. Norge var en koloni i imperienes tidsalder, så det er begrenset hva man kan finne i norske institusjoner. Men som sagt, det er en pågående prosess om samiske institusjoner.

♦ AV LINA CHRISTENSEN

■ – I en komplisert og sammensatt verden, i tidsperioden man kan kalle globalisering, så ser vi et større behov for å kjenne til egen historie og identitet, sier Aslak Sira Myhre.

FOTO: GORM K. GAARE

Granskingseksperter som ble gransket

Petter Gottschalk underviser om gransking, og da han selv ble gransket, oppdaget han et forskningsetisk system han mener er fullt av svakheter.

Granskingsutvalget

- ◻ fullt navn: Nasjonalt utvalg for gransking av uredelighet i forskning
- ◻ oppnevnt av Kunnskapsdepartementet
- ◻ skal ledes av en jurist og ha nødvendig kompetanse i forskning og forskningsetikk
- ◻ bistår og veileder lokale redelighetsutvalg
- ◻ klageorgan for forskere som har blitt felt for uredelighet
- ◻ kan også ta opp saker selv

FORSKNINGSETIKK – Jeg synes det er helt urimelig hvordan jeg har blitt behandlet, og hva BI har blitt pålagt. Jeg synes det som skjedde, er forjævelig, sier professor emeritus ved BI, Petter Gottschalk.

I 2018 ble han klaget inn til Nasjonalt utvalg for gransking av uredelighet i forskning (granskingsutvalget). Bakgrunnen var at Gottschalk jobber med hvitsnippforbrytelser, og at han i 2017 ble kontaktet om en mulig korrupsjonssak i Grimstad. I det som ble kjent som «helsekjøpsaken», hadde kommunen kjøpt inn helsetjenester direkte, uten konkurranse, for opp mot 100 millioner kroner, som er et alvorlig brudd på loven om offentlige anskaffelser.

Gottschalk engasjerte seg, og i året som fulgte, samarbeidet han med varslerne og brukte en rekke avisinnlegg og en politianmeldelse for å provosere fram svar. Gottschalk samlet også informasjon, påstander og tilsvær i det han kalte et bokmanus.

YTRINGSFRIHET

To av dem han utfordret, henvendte seg til BI. Der ble de avvist fordi BI mente det var en faglig uenighet som skulle løses i det offentlige rom, siden det dreide seg om ytringer i media. Gottschalks hovedinnvending er at han har deltatt i en offentlig debatt i kraft av sin ekspertise og sitt samfunnsengasjement.

– Det var ikke første gang noen har forsøkt å få ledelsen til å slå meg i hodet på grunn av mine frittalende utsagn i media, men BI-ledelsen har vært og er konsistent i sitt forsvar av ytringsfriheten. Derfor har jeg følt meg trygg på ytringsfriheten, inntil det neste skjedde, sier Gottschalk.

Det neste var at klagerne kontaktet granskingsutvalget. Deretter pågikk saken i et helt år, og selv om Gottschalk mente han ikke hadde gjort noe uredelig, fryktet han for i verste fall å miste stillingen på grunn av svakheter i saksbehandlingen.

– Det gjorde meg svært usikker med hensyn til min egen ytringsfrihet, sier Gottschalk.

Da det i fjor høst ble nedsatt et ekspertutvalg for akademisk ytringsfrihet, kontaktet Gottschalk dem, fordi han mener slike klager

og håndteringen i granskingsutvalget kan brukes som et ledd i å begrense faglig ansattes ytringsfrihet. (Se også sak på neste side.)

– POSTMOTTAK

Når noen blir klaget på, er det først og fremst institusjonen der de jobber, som skal behandle saken. Så da granskingsutvalget fikk saken, mente de at den også handlet om hvorvidt forskningsdata var samlet inn etter gjeldende normer, og sendte saken tilbake til BI.

Ifølge forskningsetikkloven må institusjonene behandle alle saker som gjelder mulige forskningsetiske brudd, og nå kunne ikke BI avvise den.

Gottschalk mener granskingsutvalget burde skille mellom anklager om alvorlig uredelighet, som fabrikkasjon, forfalskning og plagiat, og mindre alvorlige anklager, som det Gottschalk mener han ble utsatt for.

– Det er deres håndtering jeg synes har

vært helt håpløs, sier Gottschalk.

– Men må de ikke undersøke når det kommer klager?

– Jo, men de bør kartlegge først, gradere og gjøre en skjønnsmessig vurdering før de lempet det over på institusjonene. Å bare være postmottak, det synes jeg er for dårlig.

Men granskingsutvalget har ikke mandat til å gjøre slike vurderinger, forklarer Lene Os Johannessen, som er fungerende sekretariatsleder i granskingsutvalget.

– Saker som gjelder mulige brudd på anerkjente forskningsetiske normer, skal behandles på lokalt nivå først. Derfor lå det ikke til granskingsutvalgets mandat å gå inn i denne saken og vurdere den, sier hun.

– AMATØRER

BI har et redelighetsutvalg, men de opprettet et eget, eksternt utvalg, ledet av en jussprofessor, for å håndtere denne saken. Det er Gottschalks

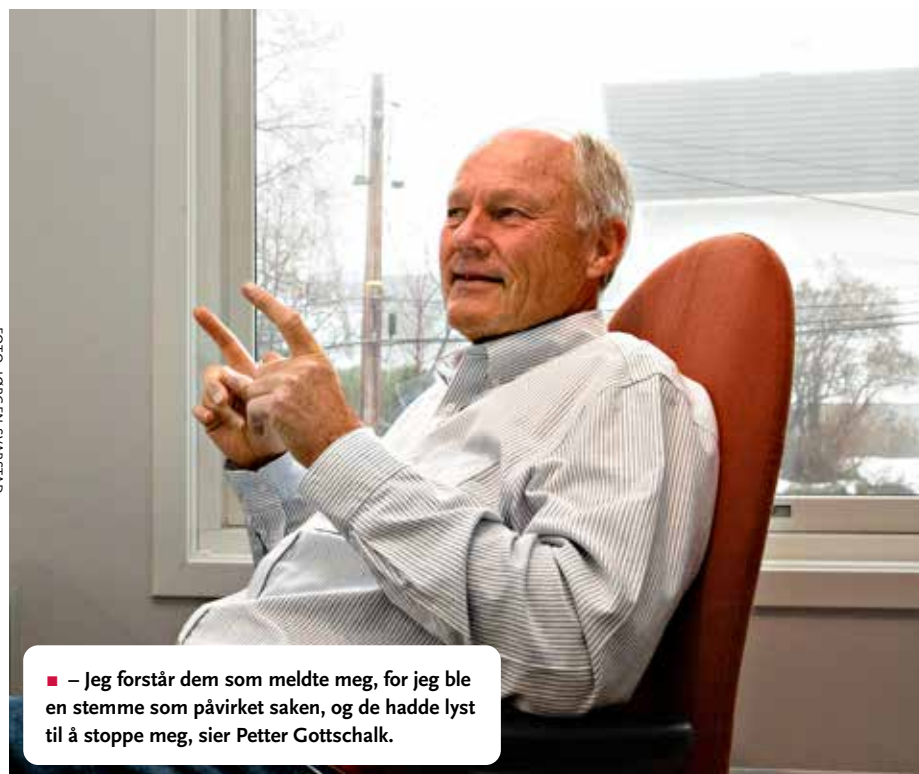

FOTO: JØRGEN SVARSTAD

■ – Jeg forstår dem som meldte meg, for jeg ble en stemme som påvirket saken, og de hadde lyst til å stoppe meg, sier Petter Gottschalk.

andre innvending, for juridisk kompetanse er ikke det samme som granskingskompetanse. Det er få som har spesialkompetanse på gransking utenfor politiets spesialenheter som Økokrim og Kripas, og ingen av de tre i utvalget hadde opplæring i gransking som fag. Gottschalk har skrevet lærebok om gransking og legger vekt på kunnskap om kilder og triangulering av informasjon. I tillegg fryktet han at granskerne skulle si seg fornøyd med å oppnå sannsynlighetsovervekt, uten å kunne bevise noe over rimelig tvil.

– Jeg syntes det var skummelt med tre amatører i denne sammenhengen. Man tror jurister kan granske, men det kan de ikke. Jeg stolte ikke på kompetansen i det hele tatt, sier Gottschalk.

Forskerforum har vært i kontakt med utvalgets leder, men hun ønsker ikke å kommentere.

BREVVEKSLING FRA SKYTTERGRAVENE

En tredje, mer omfattende innvending er arbeidsmetoden til utvalget, der Gottschalk kun fikk uttale seg i skriftlige tilsvær.

– Da blir det å gå i skyttergraven. En sak blir ikke opplyst ved brevveksling. Du må snakke med mennesker, de fleste mennesker vil jo gjerne fortelle. Politiet gjør avhør, og granskere intervjuer. BIs utvalg burde intervjuet meg flere ganger.

– Og det gjorde de ikke?

– Nei.

En fjerde kritikk fra Gottschalk er at granskingsutvalget har for mange roller. Han sammenligner det med rettsvesenet, der ulike instanser etterforsker, tar ut tiltale og dømmer. Når en forsker undersøkes for uredelighet, er det samme gruppe som både undersøker saken og avgjør utfallet. Johannessen bekrefter at også det nasjonale granskingsutvalget er organisert slik.

– Det er sånn det er rigget i forskningsetikkloven. Granskingsutvalget opererer på den måten fordi det har mandat til det i loven, bekrefter Johannessen, og legger til at Gottschalks kritikk kan forstås som en kritikk av forskningsetikkloven.

DISKUTABEL PRAKSIS

For Gottschalks del oppsto et spørsmål om han hadde forsket og samlet forskningsdata. I løpet at saksgangen innrømmet han at han skulle vært tydeligere på formålet med bokmanuset, og han gikk fra å kalle formen sin aksjonsforskning til å omtale det som kritisk journalistikk.

Det særskilte granskingsutvalget ved BI konkluderte med at Gottschalk på noen punkter hadde utvist diskutabel forskningspraksis, men at han ikke hadde opptrådt vitenskapelig uredelig.

– Jeg foreleser og forsker, og livet går videre det, altså, sier Gottschalk.

♦ AV JULIA LOGE

– ALLE KAN YTRE SEG FRITT

Når kan du signere med forskertittelen din? – Ikke bare når man snakker om ting man har forsket på, sier Anine Kierulf.

FOTO: JULIA LOGE

■ – Botemiddelet mot faglig svake uttalelser er ikke formaning om å tie, men å bidra med bedre faglige uttalelser, sier Anine Kierulf.

YTRINGSFRIHET I Forskerforum nr. 1/22 ble universitetslektor Marianne Brattgjerd intervjuet om sin erfaring med å signere med stillingstittel i debattinnlegg om emner hun ikke har forsket på. Brattgjerd har sendt innspill til ekspertgruppen for akademisk ytringsfrihet om sine opplevelser med å diskutere kjønn med transpersoner. Anine Kierulf leder utvalget som blant annet skal vurdere om universitets- og høyskoleloven bør endres for å tydeliggjøre de ansattes akademiske ytringsfrihet.

TITTEL OG TILKNYTNING

Når Forskerforum spør Kierulf hvor grensen går mellom når man ytrer seg som fagperson og når man bør bruke andre tilknytninger, understreker Kierulf at hun ikke uttaler seg på vegne av utvalget.

– Rettslig sett kan alle ytre seg fritt, også med bruk av sin tittel og tilknytning. Det er ikke slik at man bare kan eller bør bruke tittel når man snakker om ting man har forsket på, sier Kierulf.

– Kan man i tillegg bidra med allmenn samfunnskritikk ut fra sine særlige forutsetninger for og trening i vitenskapsteori, saklighet og herredømmefri diskusjon, kan det bidra til opplysning og til å styrke tilliten til forskningsbasert kunnskap. Gjør man det motsatte, kan det virke motsatt.

UNNGÅ OVERRASKELSER

Men det kan også være gode etiske og samfunnsmessige grunner til å la være å bruke

tittel eller tilknytning hvis man skriver om emner langt utenfor sine fagfelt, utdyper Kierulf.

– Blant disse er hensynet til at ikke alle lesere sjekker hva slags felt man har særlig ekspertise i, og dermed tror at man leser noe mer autoritativt enn det det er. Mange slike «overraskelser» kan bidra til en svekket tillit til vitenskapelig ansatte spesielt, og til vitenskap mer generelt. Dette er særlig uheldig i digitale offentligheter der kvalitetssikret kunnskap trengs som motvekt til villedende informasjon, sier Kierulf.

Akkurat hvor grensen går mellom innenfor og utenfor eget felt, er ikke alltid like klart, og Kierulf mener at det akademiske fellesskapet kan og skal ta de faglige diskusjonene, også utenfor fagmiljøene.

– Hvis akademikere som selv anser seg mer skolert og faglig kvalifisert, mener at andre uttaler seg utenfor sitt felt, eller formidler dårlig eller feil fagkunnskap, har de en særlig oppfordring til å gå ut og korrigere det inntrykket disse skaper. Den akademiske ytringsfriheten er kjennetegnet nettopp ved at det er fagfellesskapet som kan og skal korrigere eventuelle faglige feil, ikke staten eller arbeidsgiveren, sier hun.

Ekspertgruppen hun leder, skal levere rapport til Kunnskapsdepartementet innen 1. mars.

♦ AV JULIA LOGE

Fryktar kunnskapsforflating

Kommersielle digitale plattformer har kome inn i høgare utdanning. Kor mykje makt bør teknogigantane få?

DIGITALISERING I ein kronikk på side 42 tek Helge Høivik, rådgjevar ved universitetsbiblioteket ved Oslomet, opp nokre utfordringar ved at kommersielle, ofte amerikanske, selskap står klare til å løyse dei sidene ved digitaliseringa som UH-sektoren ikkje greier å handtere sjølv.

Høivik utdjupar:

– På forskningssida har vi diskutert dette ei god stund: Debatten om Plan S og open tilgang til forskning har jo nettopp vore ein strid mellom forskning og dei store, kommersielle forlaga. Men eg trur vi står overfor ei mykje meir kronglete utvikling på undervisningsområdet.

TEKNIKK, IKKJE INNHOLD

Han meiner digitaliseringa av utdanning i Noreg har vore prega av ein teknokratisk måte å forstå feltet på, der merksemda har vore retta mot tekniske løysingar, og ikkje mot fagleg innhald og utvikling.

– Ved val av system lagar ein gjerne kriterium for god teknisk funksjonalitet. Men ein må også ha i bakhovudet at utdanning er blitt eit viktig strategisk konkurranselement mellom dei store økonomiane, det ligg økonomi og storpolitikk bak den internasjonale satsinga på e-læring, seier Høivik, som meiner vi bør tenkje over om vi vil overlate til dei store teknologiselskapa å bestemme korleis digitaliseringa i UH-sektoren skal skje.

Tidlegare har Forskerforum skrive om korleis dei store tidsskriftforlaga no er blitt «dataanalyseelskap» som ikkje berre publiserer artiklar, men tilbyr institusjonane digitale verktøy til alle delar av forskingsprosessen, i byte mot tilgang til brukardata (gjerne i tillegg til dyre lisensar). Datamengdene kan så analyserast og bli til nye, salbare produkt.

– Pandemien har ført ein sterk konsentrasjon, der store teknologifirma har kjøpt opp dei små. Det har samstundes ført til integra-

sjon av ulike tenester frå same tilbydar. Det blir eit totalsystem, peikar Høivik på.

Problemstillinga står høgt på agendaen i Europa. For vel to år sidan, rett før pandemien kom til Europa, rykte 17 nederlandske universitetsleiarar ut i ei av landets største aviser med eit ope brev, der dei skreiv at det var på tide å setje grenser for dei kommersielle digitale plattformene som baserer forretningsmodellen sin i stor grad på innsamling av brukardata. Rett før dette bladet gjekk i trykken, inviterte det nederlandske vitenskapsakademiet til seminar om korleis saka står no.

KAN IKKJE PÅVERKE

Fleire av innleiarane peika på at dei store plattformene har sett ein eventyrleg vekst under pandemien.

– Teknologiselskap har vore ein av dei få sikre stadene å plassere risikokapital. Takka vere store kapitalinnsprøytingar kan slike selskap vekse svært raskt og drive lenge med

FOTO: ERIK NORRUD

■ – Nøkkelen til digitalisering av utdanninga er å utvikle fagleg gode, ope tilgjengelege, digitale læreverk. Det er ei oppgåve for biblioteka, meiner Helge Høivik. Her frå Realfagsbiblioteket ved UiO.

underskot mot løfte om framtidig profitt når brukargrunnlaget er blitt stort nok. Men før eller seinare må profitten realiserast, og det som verkar som ei enkel og billeg løysing for institusjonane i dag, treng slett ikkje vere det om tre år, sa Thomas Poell, professor i mediefag ved Universiteit van Amsterdam og ein av underskrivarane på brevet i Volkskrant for to år sidan.

Pandemien har gjort UH-sektoren meir avhengig av slike selskap enn nokon gong, meinte han.

– Samstundes er det berre takka vere desse tenestene at vi i det heile har kunna drive verksemda vår under pandemien. Problemet er at kommersielle tenester ikkje nødvendigvis er laga med omsyn til verdiar som er fundamentale i akademisk, så som openheit, integritet, likskap og inkludering. Og det er selskapet som avgjer korleis tenesta skal utviklast. Det vil seie at vi blir styrte og forma av designvala til selskapa.

Skal ein først bruke digitale verktøy i forskning og undervising, lyt ein stille nokre grunnleggjande spørsmål, hevdar han:

– Kva er forretningsmodellen deira? Kven finansierer selskapet? Kva skjer med brukardataa? Er oppbygginga tilpassa akademiske verdiar? Og finst det andre måtar ein kunne ha fått dekt desse verdiane på, enn via kommersielle digitale plattformar?

VIKTIG PERSONVERN-DOM

I etterkant av oppropet frå dei nederlandske rektorane uttrykte rektor ved Universitetet i Oslo (UiO), Svein Stølen, støtte til utspelet. I dag seier viserektor for utdanning, Bjørn Stensaker, til Forskerforum at det framleis er grunn til å vere uroleg over at institusjonane er så avhengige av store internasjonale leverandørar.

– Samstundes har det skjedd ein viktig ting dei siste to åra, nemleg Schrems II-domen som EU-domstolen kom med i 2020, seier han.

Domen seier at personopplysingar ikkje kan førast ut av EØS-området dersom det førar til svakare tryggleik enn innanfor EØS, der personvernforordninga (GDPR) gjeld.

– Vi har gått gjennom alle læringsteknologiane våre for å sjå om dei inneheld spesifikasjonar som kan føre til problem. I den grad dei ikkje oppfyller innhaldet i domen, vil det få følgjer for samarbeidet med dei – i yste konsekvens at det blir avslutta. Samstundes kan det potensielt opne opp for andre aktørar som kan oppfyller krava knytt til personvern og ikkje minst lagring av brukardata, seier Stensaker.

Men temaet er komplekst, for på same tid som UiO er opptekne av å halde brukardata på eigne hender, vil ein gjerne dele læringsressursar og forskingsdata som kan vere til nytte for andre.

– Og vi vil gjerne kunne nytte våre brukardata sjølve, til dømes for å jobbe systematisk med utdanningskvalitet. Difor har vi sett ned

■ – Digitalisering av høgare utdanning er ei såpass sterk samfunnsinteresse at eg trur vi treng ei felles satsing, nasjonalt eller kanskje skandinavisk, seier Helge Høivik.

FOTO: ERIK NORRUD

eit eige utval som skal meisle ut prinsipp for bruk av utdanningsdata. Vi vonar det skal gje oss meir armslag, betre ryggdekning i høve til GDPR-lovgivinga, og til å vere tøffare i krava vi stiller til eksterne aktørar og samarbeidspartnarar, der det elles er lett for at norske aktørar endar som svake kundar med lite påverknadskraft, seier Stensaker.

FRYKTAR FORFLATING

Helge Høivik ved Oslomet meiner nøkkelen til god digitalisering på undervisningsområdet ligg i eit fornya søkjelys på det fagliterære innhaldet i ein digital undervisingskvardag.

– Ein lærdom frå digitaliseringa av kulturfeltet, med dei store strøymetenestene, er at det fører til ei forflating av kulturen. Eg trur vi vil få ei forflating av kunnskapen om vi overlèt det til private.

Han peikar på at undervising dreier seg om komplekse relasjonar mellom menneske som ikkje lèt seg mekanisere.

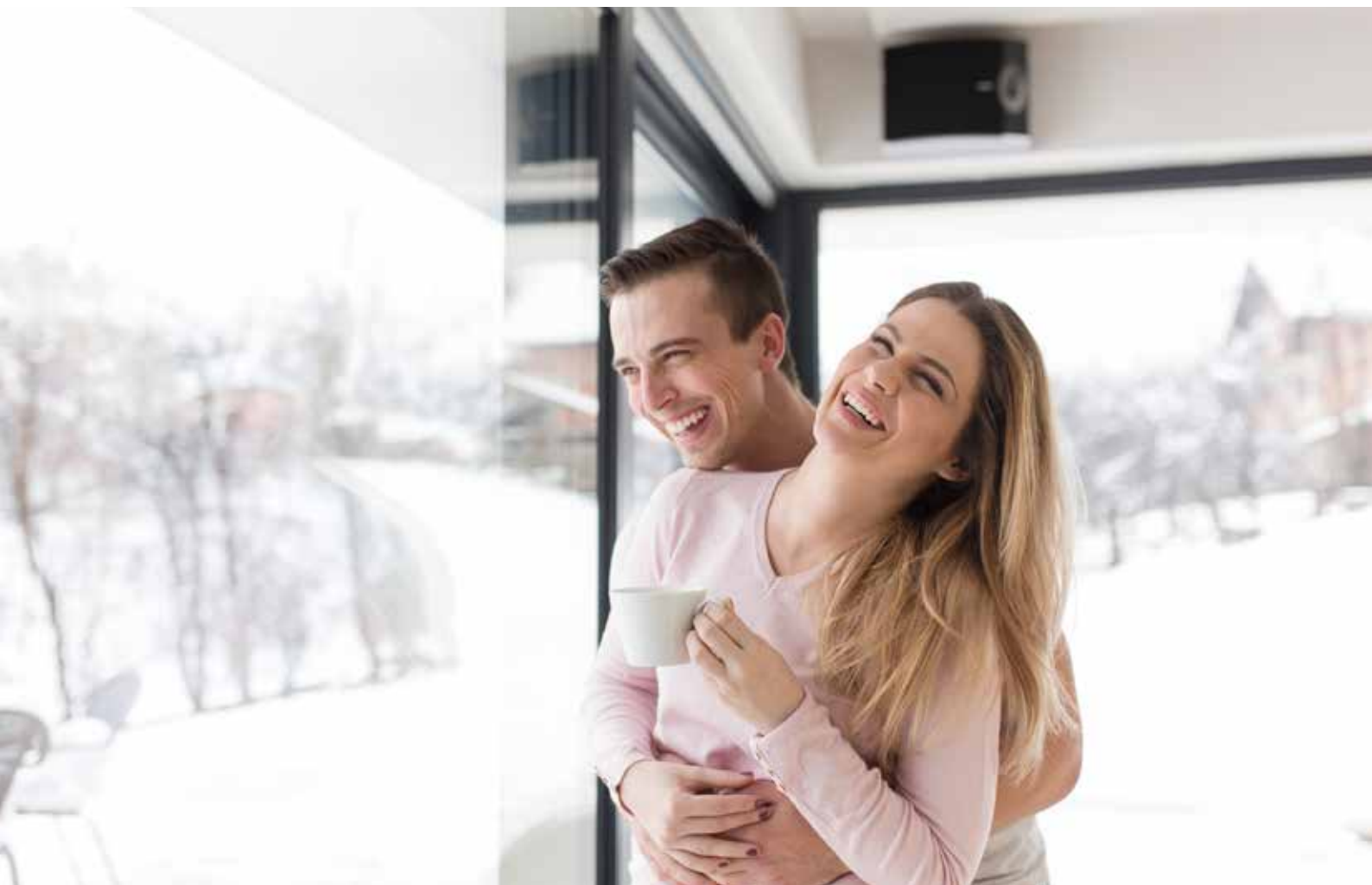
– Ein del av desse online-kursa som består i at ein flink professor føreles på video og ein kan stille nokre spørsmål etterpå – det blir fort flatt. Det fangar ikkje den samtaleorienterte læringsprosessen der læraren plukkar opp kva som er aktuelt i studentane sitt møte med faget, og tek det inn i undervisinga.

Difor ønskjer han seg ein «Plan S» for opne, digitale læreverk som stadig kan vidareutviklast gjennom ein kollektiv litteraturkritikk der studentane også er involverte.

– Og etter mi meining bør det, som med annan litteratur, vere biblioteka som forvaltar innhaldet i digitaliseringa.

♦ AV KJERSTIN GJENGEDAL

forsikring - trygghet for deg og dine

Har du tatt forsikringssjekken?

Både store og små forandringer i livet har betydning for forsikringene dine. Kanskje du nylig har kjøpt deg hund, byttet bolig, giftet deg eller fått barn? Er det lenge siden sist du tok en gjennomgang?

Husk at Forskerforbundets forsikringskontor er der for deg!

Ta kontakt med oss i dag for en uforpliktende gjennomgang av ditt forsikringsbehov.

Kunsten å være halvt uavhengig

Kunnskapsdepartementet har bedt Forskningsrådet om å ikke opptre som en politisk aktør. Men hvor går grensen for hva som er politikk og ikke?

POLITIKK «Siden Forskningsrådet er en etat under regjeringen, er det viktig at rådet ikke opptre som en politisk aktør.»

Det var beskjeden Forskningsrådet (NFR) fikk fra Kunnskapsdepartementet (KD) på et møte i november. Ifølge referatet fra møtet, som hadde NFRs økonomiske situasjon som tema, ble det påpekt at NFR primært skal være en rådgiver for KD og de andre departementene. De fikk også beskjed om å etablere en rutine for å varsle om når de er invitert til Stortinget. Saken ble først omtalt i Aftenposten.

– Det er riktig at de ikke skal opptre som en politisk aktør, men det betyr ikke at det kan legges lokk på muligheten til å formulere og kommunisere med omverdenen om synspunkter på hva som bør gjøres for å fremme norsk forskning, forklarer Jan Fridthjof Bernt, professor emeritus i juss ved Universitetet i Bergen med forvaltningsrett som felt.

– Rådet bør selsagt stille seg til rådighet hvis journalister eller politikere ønsker å vite noe om dette saksområdet.

SPISSFORMULERT, MEN AKSEPTABELT

«Frykter brems i forskning og innovasjon.» «Budsjettet som ble lagt frem i dag, er ikke det omstillingsbudsjettet vi trenger for å lykkes.» Slik responderte NFR da statsbudsjettet ble lagt fram i høst.

Ifølge Bernt er det ikke noe i veien for at NFR uttaler seg om statsbudsjettet:

– Hvis NFR mener at budsjettet ikke dekker ambisjonene som de tidligere har blitt bedt om å oppfylle, må de ha mulighet til å gi uttrykk for at det ikke er overensstemmelse mellom forventninger og ressurser som stilles til rådighet, sier Bernt, som påpeker at utsagnene ikke handlet om partipolitikk, men var av generell forskningspolitisk karakter.

– Utsagnene var en smule spissformulert, men budskapet må være helt akseptabelt.

Han minner om at NFR er et faglig organ, med særskilte fullmakter, i motsetning til for eksempel et direktorat, som fungerer mer som en forlenget arm for et departement.

– NFR har ansvar for å formidle en kompetanse som departementet ikke har. De skal være en selvstendig stemme, sier Bernt, som kaller NFRs posisjon for «halvt uavhengig».

TRENGER ET KLOKT STYRE

– Først og fremst tenker jeg at NFR trenger et klokt styre som fungerer godt overfor forskningssystemet og forskningsinstitusjo-

FOTO: BJØRN ERIK LARSEN / BERGENSTIDENDE

■ – Forskningsrådet er der for å ha en kompetanse som departementet ikke har, de skal være forskningens stemme, sier Jan Fridthjof Bernt.

nene, sier Åse Gornitzka, professor i statsvitenskap ved Universitetet i Oslo, som forsker på kunnskapspolitikk.

I motsetning til de fleste andre statlige virksomheter har NFR et eget styre. Begrunnelsen er faglig uavhengighet:

– Det er en avstand mellom direkte politisk styring og det som foregår til daglig i NFRs regi. Det er for å sikre faglighet og langsiktighet i fordelingen av midler til forskning, sånn at ikke enkeltbeslutninger snus opp ned hvis det kommer inn en ny statsråd fra et nytt parti, sier Gornitzka.

IKKE HUGGET I STEIN

Forholdet mellom politisk styring og NFRs autonomi har variert siden dagens forskningsråd ble opprettet i 1992, forteller Thomas Brandt, professor i historie ved NTNU. Han utga i 2019 boka om de norske forskningsrådenes historie.

– På én side er NFR et styringsorgan under departementet. Men dette har ikke vært helt klart ettersom NFR skal være et forvaltningsorgan med særskilte fullmakter. Det innebærer et budsjettmessig handlingsrom og anledning til en viss form for påvirkningsarbeid. Det er ikke helt uvanlig

at Forskningsrådet har operert inn mot det politiske landskapet, sier Brandt, som synes det uklart hva statsråden mener med at NFR ikke skal opptre som en politisk aktør.

– Men ingenting er hugget i stein. Det er rom for fortolkning både fra departementets og rådets side.

PRINSIPIELT BETENKELIG

Men finnes det holdepunkter for at NFR ikke kan ha møter med Stortinget uten å varsle KD først? Ifølge jussprofessor Bernt skal departementet ha mest mulig kjennskap til informasjonsgrunnlaget stortingsrepresentanter får.

– Det er viktig for departementet å vite hvilken informasjon som er gitt til Stortinget, slik at de eventuelt kan korrigere, sier Bernt og fortsetter:

– Men det er problematisk å kreve at departementet skal varsles på forhånd. Det vil lett kunne fungere eller oppfattes som et redskap til å begrense eller kontrollere kontakten mellom NFR og de folkevalgte. Det er prinsipielt betenkelig hvis dette medfører en begrensning av Stortingets mulighet for en bredest mulig tilgang til informasjon.

♦ AV LINA CHRISTENSEN

DANSK-NORSK DISTRIKTSPOLITIKK

Strukturreform, effektiviseringskutt og krav om arbeidsrelevante studier: Danmark gjorde det først. Hva nå med desentralisering?

■ Kitt Mørk er en av mange studenter som protesterte mot utflyttingsplanene da de ble presentert i januar.

FOTO: RASMUS FRIIS / UNAVISEN

DANMARK – Det er tradisjon for låning og inspirasjon av politikk på kryss og tvers i Norden, kommenterer Bjørn Stensaker. I tillegg til å være viserektor ved Universitetet i Oslo har han sittet åtte år i styret for den danske versjonen av Nokut, Akkrediteringsrådet.

DESENTRALISERING

Både i Danmark og Norge ruller en distriktspolitisk bølge i høyere utdanning. I Danmark har storbyuniversitetene fått harde flyttekrav. Over de neste årene må de flytte ti prosent av studieplassene ut av byene, eller kutte dem. Nå er de foreløpige målene klare: Universitetene foreslår å flytte 1348 studieplasser, opprette 1157 nye og legge ned 2016 studieplasser. Nesten 13 prosent av studieplassene i humanistiske fag foreslås kuttet.

– Regjeringen og det politiske flertallet i Folketinget forteller en historie om at Danmark har blitt for sentralisert, og det skal man gjøre noe med. Statlige aktiviteter skal i høyere grad flyttes ut, selv i den minste avkrok, forteller Olav W. Bertelsen.

Utflyttingen

- Reform lansert i mai 2021, vedtatt i Folketinget med bredt politisk flertall.
- Åtte universiteter i Århus, Odense, Ålborg og København må flytte ti prosent av studieplassene ut i distriktene, eller kutte dem.

Han er førsteamanuensis ved Århus universitet og leder for universitetslærerne i fagforeningen DM, som tilsvarer det norske Forskerforbundet.

I Norge har regjeringen lovet en reform for desentralisert utdanning over hele landet, og i regjeringsplattformen står det at regjeringen vil «Stille tydelegare nasjonale krav til universitet og høyskular om regionalt nærvær for å styrkje det desentraliserte tilbudet».

Men selv om nordiske land låner politikk av hverandre, er det også betydelige forskjeller.

HARDERE POLITISK KLIMA

Desentralisering har vært et politisk ønske i Danmark siden valget i 2015, men Bertelsen tror det ligger mer bak kravet.

– Hovedformålet er ikke å få utdanning flere steder, det er bare en unnskyldning. Hvis de ikke kan flytte ut, så skal de legge ned, så ønsket er i virkeligheten bare å legge ned ti prosent av studieplassene, sier han.

Bertelsen mener at politikerne ønsker seg færre generalister med mastergrad, som fysikere og historikere, og flere profesjonsutdannede med bachelorgrad, som sykepleiere og politi. Hvis de virkelig hadde ønsket mer desentralisert utdanning, burde politikerne

heller gått i dialog med universitetene, sier han. Men kravet kom uten innspillsrunde og høringer.

– Danmark har ikke den samme tradisjonen for offentlige utredninger, sier Stensaker.

– Det har vært vanlig med sterkere politisk styring, og det er ikke alltid like enkelt å se den kunnskapsmessige basisen.

Han mener det er mer konsensus og mindre svingninger i norsk utdanningspolitikk. Kvalitetsreformen ble utredet av en arbeiderparti-regjering og innført av en høyre-regjering, og den siste rapporten om desentralisert utdanning ble fremmet av en blå regjering.

– De dramatiske svingningene ser vi ikke i Norge i samme grad som i Danmark, sier han.

MINDRE TILLIT

Bertelsen mener at de danske politikerne over mange år har bygget ned tilliten til forskere. Først var det høyresidens kampanjer mot kjønns- og migrasjonsforskning, men etter hvert har mistilliten vokst hos flere partier og retter seg mot forskere og universitetene generelt.

– I Danmark har man en pussig tradisjon for mistillit til utdanningsinstitusjonene fra politisk hold. Politikerne synes ikke de

Olav W. Bertelsen tror både ansatte og studenter gjerne vil bo i byene.

Foto: Århus Universitet

leverer godt nok til de politiske forventningene, utdyper Stensaker.

Han mener at det er et paradoks, for Danmark ligger høyt på mange indikatorer av utdanning og forskning, for eksempel når det gjelder å hente inn internasjonal finansiering og oppnå «forskningssuksess».

– Kritikken står ikke i relasjon til hva som produseres. Det er en stadig misnøye, men de leverer godt, sier Stensaker.

Bertelsen mener det er en god analyse:

– Det er vanskelig for meg å forstå hvorfor det er sånn i Danmark. Det er like deler folkelighet og maktarroganse, og en antiautoritær holdning hvor alles meninger er like gode, og ingen er bedre enn andre.

DANSK KONSENTRASJON

En tredje forskjell er at teller man rubbel og bit, inkludert fagskoler, er det 183 studiesteder i Norge.

– Norge har egentlig et veldig desentralisert system og har fremdeles mange regionale tilbud, mens et viktig bakteppe for det danske initiativet er nok konsentrasjonen rundt København, sier Stensaker.

Det bor over to millioner mennesker i det danske hovedstadsområdet, som er dobbelt så mange som i Osloregionen. Fusjonsbølgen for ti år siden førte også til en konsentrasjon av studieplasser i København.

Nå er målet at 60 prosent av studieplassene i velferdsutdanninger som sykepleier, sosionom, grunnskolelærer og barnehagelærer skal ligge utenfor storbyene. Til sammenligning er det norske systemet allerede mer desentralisert, viser en optelling Forskerforum har gjort. 57 prosent av studieplassene for sykepleierutdanning og 50 prosent av studieplassene for masterutdanning som barne- skolelærer ligger utenfor de fire største byene.

Om demografien i Danmark er mer sentralisert, er også geografien mer konsentrert. Med unntak av et par-tre øyer er det ingen steder i Danmark hvor det er mer enn 100 kilometer til et universitet, ifølge Bertelsen. Det er kortere enn fra Hamar til Oslo, eller som fra Snåsa til Levanger.

NORSKINSPIRERT

– Ja, her skjeler Danmark til en langvarig norsk opptatthet av at høyere utdanning er et gode som skal komme hele landet til nytte, sier Stensaker.

Statssekretær Oddmund Løkensgard Hoel i Kunnskapsdepartementet mener også at danskene har latt seg inspirere av Norge.

– Vi har lagt merke til det som skjer i Danmark med deres desentraliseringsreform, og har notert oss at de har sett til Norge og den desentraliserte studiestrukturen vi har her. Vi skal selvsagt følge med på hva som skjer framover med den danske reformen. Det kan være ting å lære fra den, også hva man ikke skal gjøre, sier Hoel.

✦ AV JULIA LOGE

Battle over ancient documents

● Forskerforum recently spoke to Aslak Sira Myhre, Norway's national librarian, about his struggle to borrow ancient documents from the Danish archives.

On their importance:

‘These documents are pivotal to Norwegian history and our understanding of it. Sættargjorden, for example, which resolved a 100-year struggle between the church and state in Norway, is of no relevance to Denmark, but is a key part of our national history.’

On the risk to the documents:

‘When it comes to the risk of damage, we have extremely skilled conservators working with this. Our permanent exhibition, *Enlightened*, demonstrates how we are able to display documents of this type.’

On missed opportunities:

‘Having the documents sitting in a vault in Copenhagen means that less

The National Library of Norway.

Photograph: Gorm K. Gaare

research is done on sources from the Norway of the Middle Ages.’

On Norway and colonialism:

‘Norway was a colony in the age of empire, but there is an on-going process around Sami objects in Norwegian institutions.’

Trust reform

● The government has begun work on the previously announced public-sector trust reform. Employers' and employees' organisations have already been invited to provide input. ‘We believe a clear premise of the reform should be that the state alters the central management system from mul-

tiple heavily detailed management parameters to a few overarching ones,’ writes Ragnhild Lied, head of Unio, in her commentary piece. However, Lied warns against including ‘everything’ in the trust reform. She believes that would risk the reform becoming vague and indistinct, and undermining trust.

Publication peak

● ‘I stay away from most meetings, for example. That way, I can screen myself off in order to achieve my goals,’ says Petter Gottschalk, professor at BI Norwegian Business School. He researches crimes committed by social elites, and is Norway's third most published researcher in the last four years. The directorate Unit and the publishing system Cristin have given Forskerforum access to the publication points of all Norwegian researchers published in the years 2017 to 2020. The overview can be found at [Forskerforum.no](https://forskerforum.no).

Retractions

● Research into the coronavirus is taking place at a record pace, but sometimes things don't quite go according to plan, and the articles have to be withdrawn. According to the website Retraction Watch, this is the case for 200 articles about the coronavirus so far. Senior consultant Eivind Vinjevoll was co-author of one of them: ‘The fight against the virus is not being won in hospitals, so we were looking for an early-treatment drug in order to avoid people getting sick and ending up in hospital,’ he says. Read the rest of the story on [Forskerforum's](https://forskerforum.no) website.

LØNN

OMSTRIDT KORONABONUS

Politihøgskolen har gitt 3,5 millioner i bonus til de ansatte i november, opp til 10 000 kroner til hver før skatt, avhengig av stillingsbrøk. Dette får næringslivet til å reagere. – Umusikalsk i en tid som dette, sier Joachim Dagenborg, kommunikasjonssjef i Bransjeorganisasjonen for små og mellomstore bedrifter til NRK. Men Politihøgskolen er ikke den eneste statlige utdanningsinstitusjonen som har gitt koronabonus. En engangssum har også blitt utbetalt til ansatte ved blant andre Oslomet, Kunsthøgskolen i Oslo og Universitetet i Sørøst-Norge.

FORSKNING

Nytt gjennombrudd for Moser

■ De to hjerneforskerne May-Britt og Edvard Moser vant i 2014 nobelprisen i medisin for sine oppdagelser av blant annet gridcellene, som er celler som utgjør et posisjoneringssystem i hjernen. Nå har forskerne funnet ut hvordan tusenvis av nerveceller jobber sammen for å danne stedsansen vår, skriver NRK. – Dette er gitterceller 2.o. Før kunne vi studere ei og ei celle, men nå kan vi studere hele samfunnet, sier Edvard Moser til NRK. Han mener dette er begynnelsen på en ny æra innen hjerneforskning.

FOTO: NTNU/MED ALLEV

EKSAMEN

Utsetter krav om to sensorer

■ Stortinget vedtok våren 2021 å innføre en bestemmelse i universitets- og høyskoleloven om at det skal være to sensorer ved alle eksamener hvor karakterskalaen A til F brukes. Det ønsket Norsk studentorganisasjon velkommen. Universitets- og høyskolesektoren var derimot mer skeptisk, både på grunn av ekstrakostnaden og merarbeidet. Lovendringen skulle i utgangspunktet tre i kraft fra høsten 2022, men nå foreslår regjeringen at det utsettes til etter at ny lov om universiteter og høyskoler er lagt frem for Stortinget i 2023.

PUBLISERINGSTOPPEN

Holder seg unna møter

■ – Jeg holder meg for eksempel unna de aller fleste møter. Dermed kan jeg skjerme meg mye for å nå mine mål, sier professor ved Handelshøgskolen BI, Petter Gottschalk. Han forsker på kriminalitet begått av samfunnets eliter, og er Norges tredje mest publiserende forsker de siste fire årene. Fra direktoratet Unit og publiserings-systemet Cristin har Forskerforum fått innsyn i publiseringspoengene til alle norske forskere som har publisert noe i årene 2017 til 2020. Oversikten finner du på Forskerforum.no.

TILLITSREFORM

Vil ha mindre detaljstyring

■ Regjeringen har startet arbeidet med den varslede tillitsreformen i offentlig sektor. Partene i arbeidslivet har allerede blitt invitert til å komme med innspill. – Vi mener en klar forutsetning for reformen er at statlig nivå endrer det sentrale styrings-systemet fra mange og detaljerte styringsparametere til noen få, overordnede, skriver Unio-leder Ragnhild Lied i sitt innspill. Lied advarer imidlertid mot å inkludere «alt» i tillitsreformen. Da kan den bli vag, utydelig og føre til mindre tillit, mener hun.

ANSETTELSE

Brudd på statsansatteloven?

■ Høsten 2021 søkte tidligere historieprofessor Nils Rune Langeland en stilling ved UiT Norges arktiske universitet, en søknad som den sakkyndige komiteen aldri fikk se, ifølge Khrono. Det mener Langelands advokat kan være et brudd med statsansatteloven. – Jeg er nektet muligheten til å bli vurdert til en stilling jeg er klart kvalifisert for, sier Langeland til avisen. Det er over fire år siden Langeland fikk sparken fra Universitetet i Stavanger. Den gangen gikk han rettens vei for å få kjent avskjeden ugyldig, men tapte.

KORONAVIRUSET

Over 200 artikler har blitt trukket

■ Forskning på koronaviruset foregår i rekordfart, men noen ganger går det ikke helt som planlagt, og artiklene må trekkes tilbake. Så langt gjelder dette 200 artikler om koronaviruset, ifølge nettstedet Retraction Watch. Overlege Eivind Vinjevoll var medforfatter på en av dem: – Kampen mot viruset vinner man ikke på sykehus, derfor så vi etter et medikament for tidlig behandling, for å unngå at folk ble syke og havnet på sykehus, sier han. Les resten av saken på Forskerforums nettsider.

HYPSON-1, den aller første forskningssatellitten fra NTNU, er i bane rundt jorda. F

OTO: SPACE X

NTNU

VELLYKKET OPPSKYTING AV SATELLITT

Norges første forskningssatellitt fra et universitet ble skutt opp fra Florida 13. januar. Oppskytingen, som NTNU står bak, var vellykket. Satellitten skal brukes til å observere algeoppblomstring og miljøutslipp i havet. Opp mot 100 personer ved NTNU, alt fra studenter, stipendiater og faste vitenskapelig ansatte, har vært involvert i byggingen av raketten, som har tatt fire år. – Skal Norge fortsatt ha en posisjon som romnasjon, må infrastrukturen for forskningen på småsatellitter styrkes, sier rektor Anne Borg.

STATSBYGG

Får kritikk for Campus Ås

■ Da Stortinget i 2013 ga klar-signal for å bygge et nytt veterinærbygg i Ås, var estimert kostnad 7,2 milliarder kroner i dagens priser. Ifølge en ny evaluering har byggeprosjektet endt opp med å koste mer enn 8,5 milliarder kroner. Statsbygg får kritikk for å ha undervurdert kompleksiteten i prosjektet. – Regjeringen ser alvorlig på at byggeprosjektet ble betydelig dyrere enn planlagt. Det er viktig at vi har god kontroll på hvordan vi bruker skattebetalernes penger, sier forsknings- og høyere utdanningsminister Ola Borten Moe (Sp).

FOTO: SENTERPARTIET

DOKTORGRAD

Tolv forskerskoler får penger

■ I fjor lyste Forskningsrådet ut penger til forskerskoler. Hensikten var å gjøre doktorgradsutdanningen mer arbeidslivsrelevant, samt styrke samspillet mellom forskningsinstitusjoner og andre sektorer. 33 søknader kom inn, og tolv av søknadene har blitt innvilget, skriver Forskningsrådet i en nyhetsmelding. Forskerskolene får rundt to millioner kroner per år i inntil åtte år. Etter et halvt år blir det vurdert om skolene skal få støtte i hele perioden på åtte år. Se oversikten på Forskerforum.no.

Gunn Imesen

**ELEVEN'S
VERDEN**

Innføring i pedagogisk psykologi

Aschehoug/Tanum-Norhi

**Elevens
verden**

Innføring i pedagogisk psykologi

GUNN IMSEN

Elevens verden

Innføring i pedagogisk psykologi

GUNN IMSEN

Elevens verden

Å lykkes med lærebøker

Forlagene strever med å finne
forfattere til å skrive lærebøker.
Men ikke alle er vonde å be.

AV LINA CHRISTENSEN

Noen ganger må vi bruke flere år før forskeren sier ja, sier Hege Munch Gundersen, forlagssjef i Universitetsforlaget.

Hun snakker om å skrive lærebøker for høyere utdanning. Forlaget jobber tett med fagmiljøene for å kartlegge hva som mangler av pensumlitteratur. Men ifølge Gundersen får de oftere nei enn før. Problemet er at lærebokskrivning tar tid fra meritterende aktiviteter, som å publisere vitenskapelige artikler i internasjonale tidsskrifter.

– Begrunnelsen vi møter, er at de føler seg forpliktet, enten fordi de eksplisitt er pålagt å skaffe tellekantpoeng til institusjonen, eller indirekte ved at det vektlegges i alle instituttrapporter og oversikter, forteller Gundersen.

– Men det er ikke så rart. Insentivsystemet er satt i verk for å virke, og det må vi bare fastslå at det gjør.

Sterk, men svekket posisjon

Også forlagssjef i Cappelen Damm Akademisk, Birgit Skaldehaug, bekrefter at forlaget ofte er i kontakt med fagfolk som ønsker å skrive lærebøker, men som ikke kan prioritere det, fordi forskningen kommer først. I tillegg peker hun på at dagens utdanningslandskap er fragmentert, med tusenvis av små kurs. Dette gjør markedet for hver enkelt utgivelse lite, gjerne ned i et par hundre studenter i året. På toppen av dette kommer konkurransen med engelskspråklige lærebøker:

– Norske lærebøker har fortsatt en forholdsvis sterk posisjon, og utgjør en bærebjelke i høyere utdanning. Men det er en svekket og truet posisjon, særlig fordi den blir fortrent av engelsk litteratur, sier Skaldehaug.

Etterspørsel: unge forfattere

Det er særlig de unge forskerne som nedprioriterer denne delen av formidlingen, forteller Gundersen. Hun kunne tenke seg en større miks av yngre og eldre forfattere i staben.

– Gjerne en kombinasjon av de eldre og

erfarne, som har undervist i mange år, og de unge og nytenkende, som har et friskt blikk, sier hun og fortsetter:

– Men det viktigste er kanskje engasjementet for faget. Hvis du er glødende opptatt av å formidle statistikk eller religion, vil det være et trykk i teksten som smitter over på studentene.

Ifølge Arne Vestbø, generalsekretær i Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening (NFFO), går snittalderen på lærebokforfattere opp. Han etterspør en ny generasjon lærebokforfattere:

– Den nye generasjonen, de som er pluss minus 40, ser på dette som en mindre naturlig del av sitt akademiske virke. Jeg tror mange vil, men systemet er rigget slik at man opplever motstand, sier Vestbø, som forteller at dette er noe NFFO skal prioritere høyt framover.

– Det burde vært større anerkjennelse for at det finnes en form for formidling som handler om studentene. Å skrive lærebøker bør inngå som en naturlig del av undervisningsoppdraget, og ikke bli nedprioritert.

Lærebøker på norsk

- ◊ Fire store og flere små forlag konkurrerer om å utgi lærebøker for høyere utdanning.
- ◊ De fire største er Fagbokforlaget, Cappelen Damm Akademisk, Universitetsforlaget og Gyldendal Akademisk.
- ◊ Ifølge Forleggerforeningens bransjestatistikk har antallet utgitte lærebøker på norsk holdt seg ganske stabilt de siste årene. (Fagbokforlaget er ikke medlem i Forleggerforeningen.)
- ◊ Forlagene peker på følgende utfordringer med lærebokmarkedet for høyere utdanning: lærebøker kvalifiserer ikke for tellekanter, manglende økonomiske insentiver, mange små kurs, konkurranse fra engelskspråklig litteratur.

– Vi er veldig interesserte i å gi ut ny forskning som er relevant for pensum, sier Hege Munch Gundersen.

Foto: Lina Christensen

msen! Den kjenner vi! utbryter en bibliotekar på bibliotek-filialen på Tøyen i Oslo.

Forskerforums journalist er på utkikk etter ei bok, men den står ikke der nettsiden sier den skal stå. Det er da den oppmerksomme bibliotekaren kommer til unnsetning, og vi får framført vårt ærend: læreboka *Elebens verden*.

La oss begynne med en presentasjon: innføringsbok i pedagogisk psykologi, brukt som pensum for lærer- og pedagogikkstudenter siden utgivelsen i 1984, og har siden blitt revidert fem ganger, sist i 2020.

Skyld på meg!

– Jeg pleier å si at hvis lærerutdanningen er dårlig, så har jeg en del av skylden, sier bokas forfatter Gunn Imsen på telefon fra Trondheim når journalisten etter flere forsøk har funnet seg et ledig eksemplar.

Kanskje har hun rett, for boka har vært på markedet i snart 38 år.

– Hvis vi bare skulle basere oss på amerikanske lærebøker, så ville det vært en snikinnføring av amerikansk utdanningstenkning bakveien, sier Gunn Imsen. Foto: Geir Mogen

Læreboka som ble skrevet for hånd

– Hvis lærerutdanningen er dårlig, så har jeg en del av skylden, sier Gunn Imsen, som har hatt en bok på markedet i snart 40 år.

– Den har nok solgt et sekssifret antall eksemplarer, sier Imsen, som er professor emerita i pedagogikk ved NTNU.

En av grunnene til at boka fortsatt brukes mye, mener professoren, er at hun har gjort noe som ikke er så vanlig i lærebøker om psykologiske temaer:

– Jeg har satt teoriene inn i en samfunnsmessig sammenheng. Jeg skriver også om skolepolitiske temaer, og om hvordan barn og unge har det i dag.

Dytt i ryggen

Det hele begynte med at det var dårlig med pensumbøker for lærer- og pedagogikkstudenter, og at den delen av faget som hadde med læring å gjøre, ifølge Imsen var i ferd med å forsvinne. I 1980 fantes det visstnok én aktuell lærebok, men den var tunglest og på et «konservativt nynorsk». Dette løste Imsen ved å lage et kompendium for egne studenter, som kollegaer i Tromsø fanget interessen for:

– Jeg fikk en dytt i ryggen til å skrive en hel

lærebok. Uten denne oppmuntringen hadde jeg nok ikke satt i gang.

Sjuårssyklus

I tre år tilbragte hun helger og kvelder på kontoret for å skrive ferdig boka.

– Det må man, for det er ikke satt av arbeidstid til å skrive lærebøker.

I 1984 skrev hun boka for hånd. Deretter renskrev hun den på en IBM kulehodemaskin, en slags elektrisk skrivemaskin. Siden har skrivemaskinen blitt byttet ut med pc, skolevesenet har blitt reformert flere ganger (i 1987, 1997, 2006 og 2020), og boka har kommet i ytterligere fem reviderte utgaver. Bøkene har ifølge Imsen hatt feite og magre perioder:

– Jeg pleier å si at boka har en bibelsk syklus på sju år.

Det er to viktige grunner til at hun må oppdatere boka:

– Det ene er faglige innspill og ny forskning. Det andre er nye skolereformer.

Ingen St. Olavsmedalje

Selv om hun ikke lenger skriver for hånd, er det fortsatt fritiden som har gått med, de gangene hun har revidert boka:

– Du får ikke St. Olavsmedalje for å skrive lærebok. Men det er ingen som hindrer deg i å gjøre det, hvis du får ryddet tid, sier hun og fortsetter:

– Det er ikke det som verdsettes høyest på universitetet, men det verdsettes høyt av studenter både i universitetsstudiene og i lærerutdanningen. Det betyr mye for meg.

– Første gangen jeg snakket med deg, sa du at man ikke får noe igjen for å skrive en lærebok. Men det gir du blaffen i, sa du?

– Jeg har gjennomført mange forskningsprosjekter, redigert antologier, skrevet artikler og holdt et stort antall foredrag. Men det er lærebøkene jeg har blitt mest kjent for. Det kommer an på hva man legger vekt på. Uttelling for meg er like mye alle de positive tilbakemeldingene fra studenter.

– Noen overdriver sikkert, men flere studenter har sagt at de har lest boka med glede, sier Jostein Gripsrud.
Foto: Paul S. Amundsen

– Idealet for meg i denne boka er en relativt muntlig form, sier Jostein Gripsrud.
Foto: Paul S. Amundsen

«Vi började kalla oss Gripsruds-vänner»

Kjærligheten blomstrer hos leserne
av Jostein Gripsruds lærebok.

Sommeren 2021 fikk det inn en e-post til professor i medievitenskap Jostein Gripsrud: «Du är anledningen till att mina två bästa vänner gifter sig nu i sommar! Din bok *Mediekultur, mediesamhälle* var anledningen till att de träffades.»

Noen år tidligere hadde en svensk mediestudent solgt Gripsruds bok *Mediekultur, mediesamfunn* til en annen student. Selv pensumlitteratur kan fostre romantikk, for siden har de to medieviterne holdt sammen, og nå skulle de altså gifte seg.

Parets venn, som hadde tatt kontakt med Gripsrud for å be om en hilsen i anledning bryllupet, skrev videre:

«Vi studerade tillsammans och diskuterade din bok till den grad att vi började kalla oss Gripsrudsvänner».

Kanskje var det Gripsruds måte å forklare semiotikk på, altså hvordan tegn gir mening, som fikk paret til «att se tecknen för att de gillade varandra», funderte vennen.

Dialog med leseren

Så hva er det med boka som fascinerer?

– Jeg pleier å si at hvert kapittel inneholder det du trenger å vite for å gå rett til mastergraden, sier Gripsrud, på videosamtale fra sin bolig i Bergen.

Han foretrekker å se de han snakker med. Ikke helt ulikt hans ambisjon med boka:

– Jeg forsøker å etablere en slags dialog med leseren. Jeg tror første kapittel har bidratt til at mange har lest såpass mye av boka, jeg tror de både føler at det er en person som snakker til dem, og at boka handler om dem, sier han, og legger til at innholdet også bør være dekkende og solid.

Første kapittel handler om brukerne, altså vi som konsumerer media. «Nå må du

pinadø gi deg', kan man gripe seg selv i å si til skurken i favorittsåpeoperaen», skriver han et sted, for å vise hvordan vi lever oss inn i det vi ser i media. Slik forsøker han å appellere til leserne:

– Vi kan ikke snakke om mediekultur eller mediesamfunn uten å snakke om oss som bruker disse mediene: Hvordan vi forstår, hva vi velger, hva vi liker og ikke, og hva slags funksjon dette har i en samfunnssammenheng.

Håper på intelligente oversettere

Boka ble for første gang utgitt i 1999. Siden har Gripsrud laget fem nye utgaver, sist i 2015, og den brukes fortsatt på pensum rundt omkring. Han har skrevet en engelsk utgave, og i tillegg til svensk har den blitt oversatt til dansk og ungarsk. Da har han jobbet sammen med oversetterne for å finne

eksempler som passer til de andre landene, og for å finne gode erstattere for de norske fagbegrepene.

Unntaket er den ungarske oversettelsen: – Jeg får bare håpe det var en intelligent oversetter.

Lesere Forskerforum har vært i kontakt med, nevner et muntlig språk, ispedd en del humor, som særegent for Gripsruds bok.

– Det må være et språk som ruller litt, som har litt boogie i seg. Det skal være en rytmikk i det. Det skal være muntlig i den forstand at det kommer et lite ordspill eller en sukkerbit på vei der, sier han og mener at man bør være forsiktig med å skrive på en måte som ikke kan framføres muntlig.

– Når du snakker med noen, tror jeg i iallfall, så vil du ikke kjede folk sønder og sammen. Du skal underholde.

– Jeg pleier å si at hvert kapittel inneholder det du trenger å vite for å gå rett til mastergraden.

JOSTEIN GRIPSRUD

– Jeg vil ha det artig på jobb

Jeg får heller leve med at jeg aldri blir den som publiserer flest artikler per år, sier Anne Tjønndal.

Jeg var ikke strategisk i det hele tatt. Jeg burde sikkert brukt tiden på å skrive vitenskapelige artikler, men jeg fungerer ikke sånn, sier Anne Tjønndal.

I 2018 var hun stipendiat ved Nord universitet. Det var også året hun utga sin første lærebok i statistisk metode.

– Som ung, midlertidig ansatt, med ambisjoner om en forskerkarriere, så er det ikke lurt å bruke tiden på å skrive en lærebok.

Men doktorgraden ble levert i tide, og siden har hun fått fast jobb som førsteamanuensis. Det har gjort rommet for å skrive lærebøker større: I fjor utga hun en bok om digitale forskningsmetoder, sammen med en kollega. Nå ferdigstiller hun sin tredje bok, om idrettsteknologi, som er ventet i høst.

Vil ha det artig på jobb

Det som oppmuntrer Tjønndal til å fortsette med lærebokskriving, er e-poster fra studenter som forteller hvordan bøkene har vært til hjelp på bacheloroppgaven eller bidratt på masteroppgaven. Eller når studenter fra uventede studieretninger sier at de har hatt nytte av bøkene.

– Jeg er veldig drevet av studentene mine. Det er den eneste grunnen til at jeg skriver lærebøker.

Men særlig økonomisk eller karrieremessig lukrativt er det ikke:

– I fjor fikk jeg rett over 1000 kroner i royalties.

– Det er kanskje heller ikke så strategisk å bruke tiden på lærebøker hvis man har professorplaner. Hvordan ser du på et mulig framtidig opptrykk?

– Jeg kommer til å søke når de som er eldre og klokere enn meg, og som har gått stien før meg, sier at det er på tide å søke. Inntil da skal jeg ha det artig på jobb. Det kommer når det kommer.

Salig miks av kompendier

Felles for bøkene er at de springer ut av erfaringer hun har gjort som underviser. Kurs skal følge trender i forskningen og samfunnet, og undervisningsoppleggene må stadig

fornyes. Som emneansvarlig har hun flere ganger latt seg irritere over mangelfulle pensumbidrag på norsk. Dette gjelder særlig på bachelornivå, sier hun.

– Studentene er frustrerte, og jeg er frustrert. Det er en salig miks av kompendier, der artiklene er gode enkeltbidrag, men de er ikke ment å fungere som én sammenhengende pedagogisk tekst, sier Tjønndal, som mener det er en fordel med en helhetlig pensumtekst med samme skrivestil og fortellerstemme.

– De siste årene har digitale forskningsmetoder tatt mer plass. Da blir det en utfordring at det ikke finnes norsk pensumlitteratur på emnet, sier Tjønndal, som underviser i samfunnsvitenskapelige forskningsmetoder.

Selvillitsboost

Første gangen hadde hun manuset klart da hun kontaktet forlaget. Selv om det gikk bra – boka ble utgitt – ville hun ikke gjort det samme igjen. Hun mener det var å starte i feil ende:

– Det er veldig dumt å bruke mye tid på noe ingen vil publisere. Start heller med en skisse eller et prøvekapittel.

De to andre gangene har hun fått stipend fra forlagene. Hun råder yngre lærebokdebutanter til å gjøre det samme.

– Det gir et tydelig signal om at noen har tro på ideen din. For meg har stipendene vært en selvillitsboost. At det faktisk er noen som mener at ideen din er god, og har tro på at du kan få det til, er for meg viktigere enn penger. ●

– Heldigvis for studentene og det norske fagspråket så er det mange av oss som er opptatt av å utvikle gode lærebøker, sier Anne Tjønndal. Foto: Kent Even Grundstad

Hvilken lærebok for høyere utdanning har betydd mest for deg?

TUVA TODNEM LUND
Leder i Norsk studentorganisasjon og lektorstudent i realfag ved NMBU

– Jeg setter pris på faglitteratur som er skrevet på norsk og på et forståelig språk. Jeg har hatt noen bøker av Astrid Sinnes, som handler om utdanning for bærekraftig utvikling, og hvordan vi kan utdanne dagens elever til morgendagens samfunn. Ellers liker jeg Gunn Imsens lærebøker, som jeg har brukt mye som oppslagsverk.

ALEXANDER SANDTORV
Forfatter og førsteamanuensis i kjemi ved Universitetet i Oslo

– Læreboka *Organic chemistry* gjorde at jeg ble som jeg ble, altså organisk kjemiker. Jeg har ikke hatt den som pensum, men jeg snublet over den etter at en emneansvarlig foreslo den som ekstralitteratur. Den har en revolusjonerende oppbygging, som ikke er brukt i vanlige lærebøker. Den presenterer stoffet på en måte som får det til å virke logisk, mer enn noe du bare leser der og da. Den har knekt koden.

OLE MARTIN MOEN
Professor og filosof ved Oslomet

– Da må jeg nesten bevege meg til bokhylla og kikke: Jeg tror jeg må si Arne Næss' *Filosofiens historie*, som har hatt mye å si for ex.phil. i andre halvdel av 1900-tallet. Den gjorde filosofi-historie begripelig og interessant og ga et overblikk, som jeg satte pris på. Den var aldri satt opp som lærebok på et kurs jeg har tatt, men den har likevel betydd mye for meg.

USA

STREIK OVER VED COLUMBIA

Den lengste streiken ved et amerikansk universitet siden 1966 ble avsluttet i januar, skriver The Chronicle. Studentarbeidere ved Columbia University i New York streiket i ti uker før de fikk til en avtale. Doktorgradsstudentene får minst 3000 dollar i umiddelbar lønnsøkning og 16 prosent garantert lønnsvekst over fire år. De får også tannlegetjenester og mulighet til uavhengig megling i diskrimineringsaker. I tillegg får også alle studenter ansatt på timekontrakter mulighet til å fagorganisere seg.

AFGHANISTAN

Regimekritisk professor arrestert

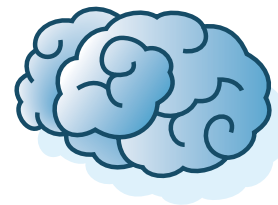
■ Professor Faizullah Jalal ble arrestert i januar etter å ha kritisert Taliban flere ganger. En talsperson for regimet skriver på Twitter at Jalal har kommet med uttalelser der han har «forsøkt å vende folk mot myndighetene». «Han er arrestert slik at ikke andre skal komme med lignende meningsløse kommentarer ... som skader andres verdighet», la talspersonen til. Professorens datter, Hasina Jalal, som er stipendiat i USA, hevder at enkelte av farens uttalelser stammer fra en falsk Twitter-konto, og at Taliban bruker innleggene som en unnskyldning for å stilne en sterk stemme i landet, skriver NTB.

SVERIGE

Inviterer afghanske forskere

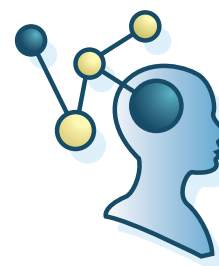
■ Det svenske bistandsdirektoratet har bevilget 17 millioner svenske kroner for å tilby ti afghanske forskere gjestestilling ved svenske universiteter i to år, skriver Forskning & Framsteg. Det er Scholars At Risk (SAR) som står for ansettelsene. I et normalår får SAR mellom 400 og 500 søknader, men de har fått over 1500 søknader fra Afghanistan siden Taliban overtok i august, og SAR regner halvparten av dem som utsatte forskere. Gjennomsnittsalderen for de afghanske søkerne er 34 år, og en firedel er kvinner. De utsatte afghanske forskerne er ofte unge og utdannet i perioden uten talibanstyre, som her ved det amerikanske universitetet i Kabul.

VERDEN

Kunstig intelligens avslører bildejuks

■ American Association for Cancer Research (AACR) utgir ti tidsskrift. Før en artikkel publiseres, går den gjennom en ekstra, uvanlig sjekk, skriver Nature. Med dataprogrammet Proofig sjekker de om bildene er gjenbrukt, også om de er rotert, filtrert, speilvendt eller strukket. Nature skriver at AACR er tidlig ute med noe som kan bli en trend. En gjennomgang fra 2016 viste at rundt fire prosent av artiklene i biomedisin hadde problematiske bilder, og mange forlag jobber med å finne løsninger for å avsløre slikt juks.

FINLAND

Dårligere psykisk helse

■ Én av tre studenter har symptomer på angst eller depresjon, viser en undersøkelse av finske studenter helse (KOTT), skriver Yle. Studentene svarte mens mange hadde digital undervisning våren 2021, og den ensomheten og økte arbeidsmengden mange da opplevde, kan ha bidratt til at allerede høye tall ble høyere. Det er nytt at spørsmålene er de samme som dem som brukes i befolkningsundersøkelser, og dermed kan studentenes helse sammenlignes med resten av den finske befolkningen.

FOTO: WEBFEEL/FLICKR CC

HONGKONG

Fjernet Tiananmen-kunst

■ Monumenter etter massakren på Den himmelske freds plass i Beijing i 1989 ble fjernet fra tre universiteter i slutten av desember. Først fjernet Hong Kong University monumentet «Skammens støtte», så fulgte Chinese University of Hong Kong (CUHK) opp med å fjerne «Demokratiets gudinne», og Lingnan University fjernet et stort relieff og malte over et veggmaleri. Hongkong har vært det eneste stedet i Kina der man har kunnet markere årsdagen for massakren den 4. juni, og ifølge University World News er det bekymring for at Tiananmen-massakren også forsvinner fra undervisningen etter hvert som universitetene i Hongkong gir etter for kinesiske myndigheter.

Det viktige er ikke utlånsavtalen, men utsiktene til at fragmentet blir i Athen permanent, skriver museet.

FOTO: AKROPOLISMUSEET, GJENGITT MED TILLATELSE

HELLAS

DEL AV PARTHENON RETURNERT

Det arkeologiske museet på Sicilia sender en del av Parthenons østlige freske tilbake til Hellas. Marborten viser foten til gudinnen Artemis under en detaljert tunika. Avtalen gjelder i første omgang i åtte år, men kan bli permanent, skriver The Guardian. Akropolismuseet vil til gjengjeld låne ut en hodeløs statue av Athene. Avtalen øker presset på British Museum om å levere tilbake skulpturene som Lord Elgin hakket løs fra Parthenon for over 200 år siden.

FOTO: FRA MALALAS INSTAGRAM-KONTO

Rettelse

■ Forskerforum skrev i forrige utgave (nr. 1/2022) om at fredsprisvinneren Malala Yousafzai er uteksaminert fra Oxford. I notisen ble Afghanistan omtalt som hennes hjemland, mens det riktige er Pakistan. Vi beklager feilen. Red.

ISRAEL

Forsker nektes fortsatt pris

■ Israels statsadvokat mener at forskeren Oded Goldreich skal få den prestisjefulle Israel-prisen, selv om han er anklaget for å støtte boikott av et israelsk universitet på okkupert palestinsk område, skriver The Times of Israel. Goldreich var innstilt til prisen, men utdanningsministeren satte ned foten. Høyesterett i Israel har tidligere avgjort at ministeren ikke skal kunne motsette seg komiteens kandidat. Goldreich er professor i informatikk, og sier at han ikke støtter boikott, men at han er imot israelske utbygginger på Vestbredden.

SVEITS

ERC-vinnere må forlate landet

■ 28 unge forskere i Sveits har fått tilslag i den første utdelingen fra Horisont Europa. Det er bare én hake: Forskningen må utføres i et land i EU eller som har assosiasjonsavtale med Horisont Europa. Men Sveits avsluttet disse forhandlingene mens søknadene ble behandlet, og forskerne må derfor finne nye vertsinstitusjoner før de får utbetalt pengene. Det samme kan skje med 46 forskere i Storbritannia som har fått støtte, hvis ikke Storbritannia får på plass avtalen før kontraktene signeres.

Hva er det egentlig vi snakker om når vi snakker om stygg arkitektur?

Hus trenger folk

Arkitekt **BARBRO GRUDE EIKSETH**¹
i samtale med Bår Stenvik

«Store bokser» er noe av det som er blitt kritisert hardt i debattene startet av det såkalte «Arkitekturopprøret» i fjor². Firkantede, preg-løse bygg ble framholdt som vår tids svøpe. Barbro Grude Eikseth har valgt å møte oss i førsteetasjen av en stor firkantet bygning i Pilestredet 77 i Oslo (se bildet på neste oppslag). Men Eikseth mener at dette bygget, tegnet av Reiulf Ramstad Arkitekter, burde kunne appellere til både arkitekter og lekfolk. Selv om det er firkantet, er det ikke pregløst: Når man kommer nærmere, ser man at det er bygget i en spesiell type hvit teglstein, som kan sende tankene til gamle italienske klostre. Steinene er lagt i enkle mønstre som gir øyet noe å hvile på.

– Man kan kalle det moderne ornamenter i fasaden. Og selve teksturen i steinene er et ornament i seg selv. Jeg skal ikke si hva arkitekturopprøret savner, men det jeg ofte savner i nye bygg, er en omsorg i detaljeringa. At det ikke er industrielt klaska sammen, men gjennomtenkt. At man artikulere overganger mellom dører og vinduer. At veggen ikke ender på en kjip måte i bakken.

– Hva betyr det egentlig?

– Om man blir sittende
avsondret i sitt eget miljø
med medstudenter og lærere,
står man i fare for å utvikle
litt egne normer.

¹ Sivilarkitekt fra NTNU og ph.d. fra AHO med doktoravhandlinga «Arkitekter i emning. Profesjonsforståelser og brukerperspektiver i norsk arkitektutdanning 2009–2012». I dag jobber Eikseth som seniorarkitekt i Statsbygg med spørsmål om brukersentrert areal- og konseptutvikling, med universitets- og høyskolesektoren som spesialfelt. Hun har nylig engasjert seg i debatten om «Arkitekturopprøret» og publisert en artikkel om arkitektutdanninga i boka *Forankring fryder*, som handler om brukermedvirkning.

² En kampanje som i fjor blant annet ga Munchmuseet en pris for Norges styggeste bygg, og på sin nettside krever arkitektur med blant annet «en menneskelig målestokk», «orden og sammenheng», «omtenksom detaljering», «hus som respekterer stedet» og «tradisjonell form» i motsetning til «høybygg» og «glatte blanke fasader; naken betong; elementbyggeri; kantet omriss; vilkårlige form-påfunn.»

– Ett eksempel er teglbyggene på Nygaardsplassen i Fredrikstad, som er tegnet av Mad arkitekter og vant Arkitekturopprørets hederspris i fjor. Der er vinduer og dører rammet inn med karmer av eik og trukket litt inn i fasaden, som gir varme og liv. Mot bakken avsluttes fasaden med en liten sokkel i naturstein.

– Det er interessant at du bruker ordet «omsorg». Når vi ser en detalj, så forestiller vi oss automatisk et menneske som har tenkt den ut. Så når detaljene forsvinner, forsvinner også sporene av det menneskelige?

– Ja, jeg tror det er det man savner: Menneskeligheten i omgivelsene.

Fjorårets opphetede debatt befinner seg i en lang tradisjon. Da Eikseth studerte arkitektur ved NTNU i 1990-årene, var det store stridsspørsmålet museumsutvidelsen på Tullinløkka i Oslo, også den gang mellom tilhengerne av modernistiske former og dem som foretrakk klassisk estetikk. Det fikk henne til å interessere seg for kløften mellom arkitekter og lekfolk.

– Hva er den store forskjellen på fagfolk og lekfolk? Jo, det er utdanninga. Som del av masteren min intervjuet jeg fire førsteårsstudenter da de begynte på skolen. Jeg spurte om hva de likte, og hva deres forhold til arkitektur var. De gjorde en oppgave der de tegnet en utstillingspaviljong. De første utkastene var veldig tradisjonelle med saltak, mange detaljer og enkeltelementer. Tre måneder senere gjorde de de samme oppgave på nytt, og jeg intervjuet dem en gang til: «Har du fått noen nye idealer? Har idealene dine endret seg?» Nei da, det hadde de ikke, sa de. Men de nye bygningene de hadde tegnet, så helt annerledes ut enn de fra semesterstart.

– Hvordan da?

– Formene var mye renere, mer kubiske. Man kunne se at de var opptatt av rommet og lys og bevegelse. De var ikke like opptatt av detaljene. Det var litt mer abstrakt.

– Så noen nye formidealer hadde sneket seg inn?

– Det er ikke sikkert at det i seg selv er formene fra modernismen, men vel så mye den innflytelsesrike tilnærminga fra Bauhaus³, om at man skal avlære seg konvensjonene. Tanken om «det nye».

– Men hvorfor skjer det ubevisst?

– Det som er spesielt med arkitektutdanninga, er at den er så handlingsbasert, det vi kaller studiomodellen. Vi jobber med prosjekter på tegnesalen, og får veiledning, der du får beskjed om at «Dette kan utvikles videre. Hva om du gjør sånn?». Men det er en del ting som blir liggende implisitt og ikke blir satt ord på. Om man blir sittende avsondret i sitt eget miljø med medstudenter og lærere, står man i fare for å utvikle litt egne normer. Man lærer hva man skal være opptatt av, hva som er de aktuelle diskusjonene.

³ Tysk høyskole for arkitektur, design og kunsthåndverk grunnlagt av Walter Gropius, som senere flyktet til USA og via blant andre Arne Korsmo påvirket tankegodset i den norske arkitekturutdanninga.

■ – Når man først skal bygge, må man bygge sånn at det virkelig varer og ikke blir utdatert og stygt. Det er kanskje det viktigste vi gjør for bærekraft, sier Barbro Grude Eikseth. Foto: Erik Norrud

– Sann som form og rom og lys? I motsetning til de pene detaljene som brukeren bryr seg om?

– Når man jobber romlig, har man jo brukerens blikk med seg. Når man holder på for lenge uten å være i dialog med faktiske brukere, får man kanskje ikke testet om hypotesene er gyldige. Noen arkitekter jobber med det sanselige, med lys og tekstur, og andre er mer konseptuelle og fikse. De lager kanskje sånt som arkitekter liker, det er ikke vakkert, men faglig pirrende. Det er lurt å ha et bevisst forhold til at man som arkitektstudent har andre referanser enn andre.

– Ja, hvorfor er arkitekter så opptatt av å snakke om funksjon, og ikke hva som er pent?

– Jeg tror man er redd for at estetikk blir tolket som «pynt», et lag som skal ligge utenpå. Mens for oss er det en innvevd del av helheten: Du kan ikke lage en kasse med en pen fasade på, det er ikke arkitektur. En av studentene jeg intervjuet, prøvde å unngå hele temaet, fasadene skulle bare være et uttrykk for det som var inni. Det er en slags arv av et funksjonalistisk argument: «Funksjonen skal gi uttrykket.»

– Men de fleste menneskene som ser et bygg, har jo ikke noe forhold til innsida, de ser det bare utenfra?

– Det er et kjempeviktig poeng. Bygget skal romme en funksjon, men det er også en vegg i vårt felles byrom. Det er våre felles omgivelser, og det skal være en offentlig diskusjon. Og kritikken skal ikke bare ha et smalt fagperspektiv, men se på hvordan nye bygg fungerer i en bredere samfunnsmessig sammenheng.

– Men tror du ideen om arkitekten som en «nyskaper og kunstner» står i konflikt med det kollektive behovet?

– Jeg opplever at det kommer et skifte i faget der det absolutt ikke er noe motstridende. Nå blir det stadig færre nybygg og mer ombruk av det eksisterende. AHO (Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo) har et sterkt miljø for bygningsvern og transformasjon og det å gå i dialog med historien, som er populært blant kommende generasjoner.

En mulig måte å sette arkitektstudentene mer i kontakt med verden utafor på er «Live studio-prosjekter», som foregår i kontakt med faktiske oppdragsgivere og brukere.

– Det er blitt prøvd ut ved NTNU og AHO, men de som har lengst erfaring med det, er Bergen Arkitektthøgskole. Den ble startet som alternativ til de to statlige skolene, nettopp med tanke på å være mer menneskenær. Der begynner man studiet med å dra ut i øygarden og bygge sitt eget, og kjenner på elementene, vær og vind. De jobber mye ut fra kroppen og mennesket, gjør feltarbeid, og setter seg inn i lokal kultur og den vestnorske byggetradisjonen.

Et annet eksempel finnes under samme tak som arkitektutdanninga ved AHO, påpeker hun, nemlig designutdanninga.

– For å få inn råstoff til det de skal forme, lærer de masse om innhenting av informasjon, planlegging av feltstudier, observasjon og kvalitative studier. Det betyr ikke nødvendigvis å spørre folk hva de vil ha, men tolke seg fram til hva de bakenforliggende behovene er.

– Hva kan det bety i arkitektursammenheng?

– Vi trodde at vi skulle lage fantastisk arkitektur, og så sitter vi bare bakerst i bussen.

Eikedørene gir varme, innfellingen virker gjennomtenkt, og rastermønsteret i muren er som moderne ornamenter i Pilestredet 77, mener Barbro Grude Eikseth.
Foto: Ivar Kvaal / Aspelin Ramm

– I et prosjekt Statsbygg hadde sammen med Statens hus i Steinkjer, ønsket de ansatte flere parkeringsplasser. Det viste seg at ønsket delvis var grunnet i behovet for egen bil dersom man skulle på eksterne møter i byen. Løsninga ble at driftslederen på Statens hus kjøpte inn lånesykler til de ansatte.

– Du har sagt noe lignende om Arkitekturopprøret, at når folk ønsker seg klassiske fasader, er det egentlig noe annet de er ute etter?

– Man må spørre seg hva det egentlig er ved det gamle bygget som gjør at vi liker det? Det handler om skala, høyde, rytme, proporsjoner, materialbruk, farge.

– Hva kan det bety i praksis?

– Den første jobben jeg hadde etter studiene, var som assistent under utforminga av St. Olavs Hospital i Trondheim. Da hadde jeg gått hele utdanninga og lært masse om arkitekturhistorie og konstruksjon og materialer, men jeg hadde aldri tenkt over noe som var viktig i det prosjektet, nemlig omgivelsespsykologi. Man satte pasienten, mennesket, i sentrum.

– Hvordan da?

– Sykehuset er brutt ned i mindre enheter, det ligger sentralt og er lett å komme til og fra. Man har sørget for at fra hvert rom har man utsikt mot noe grønt og natur. Man har omfattende utsmykning med kunst, det vi kalte «visuelle vitaminer». Og materialbruk som skal gi en følelse av at man blir tatt vare på, også av arkitekturen. Naturmaterialer. Tegl. Tre. Mye grønt. Rennende vann. Vi brukte forskning som viser at tilgang på natur demper stress og senker blodtrykk. Å lære mer om slik forskning vil være med på å berike arkitekturen, og et mer utvikla psykologisk språk kunne være et element for å bedre kommunikasjonen med brukere og entreprenører.

Også når det gjelder Arkitekturopprøret, ser Eikseth etter «bakenforliggende behov»:

– Jeg er personlig enig i veldig mye av det som Arkitekturopprøret ønsker. Men jeg er helt uenig i ideen om at det finnes en arkitektonisk maktelite som undertrykker tradisjonell arkitektur.

Barbro Grude Eikseth trekker fram Pilestredet 77 som arkitektur hun mener kan gjøre både arkitekter og lekfolk glade.
Foto: Ivar Kvaal / Aspelin Ramm

– Så hva er det egentlige problemet?

– Overalt ser vi eksempler på at bygninger løses billig og enkelt. Jeg tror det er det folk blir opprørt av. De ser at man sparer på gjennomføringa, det finnes ikke noe omsorg i detaljene.

Eikseth tar fram telefonen og viser fram bilder hun har tatt av en skole i Bærum. Hovedinngangen er en firkantet flate mellom firkantede bokser som ser ut som de er limt sammen. Og de er dekket av like firkantede vinduer dekket av hvite solskjermer.

– Den er jo ikke inviterende, akkurat.

Hun viser fram bilder av fasadeplater som er sprukket og ødelagt.
– Se på dette, på en helt ny skole? Plater som ikke tåler noen ting. Det er sjokkerende.

– Hvorfor blir det sånn?

– Det absolutt største problemet, og det som ligger bak trøkket som Arkitekturopprøret har skapt, er at arkitektene ikke får fulgt ideene sine helt fram til realiseringa. Jeg ser jo at skolen har noen kvaliteter som det ligger tanker bak, for eksempel hvordan den er lagt i terrenget. Men så har det skjedd noe i prosessen.

– Hva da?

– For å få til god arkitektur må man ha en byggherre som ønsker kvalitet, som tilfører samfunnet opplevelser utover det rent pragmatiske. Man må ha en entreprenør som sikrer at arkitektenes intensjoner blir gjennomført. Men overalt i samfunnet er kvalitet og tid under press. Sånn som det er nå i byggebransjen, kan det ende med at arkitekten følger et prosjekt fram til et visst punkt, og så sier oppdragsgiveren stopp, vi trenger ikke arkitekten lenger. Dermed tar ingeniørene over, og de har ikke det samme kvalitetsblikket. Da ender det med at man bytter fra gode til dårlige materialer, og essensielle kvaliteter forsvinner.

– Og det er en realitet som studentene ikke er forberedt på?

– Jeg tror mange ferdigutdanna studenter opplever et «praksis-sjokk»: «Er det dette det handler om? Vi trodde at vi skulle lage fantastisk arkitektur, og så sitter vi bare bakerst i bussen og får ikke gjort så mye.»

Eikseth mener at det kan være interessant å lese Arkitekturopprøret som uttrykk for en sivilisasjonskritikk:

– At det handler om hvordan vi har rigget oss i dette samfunnet. Vi er ikke i middelalderbyen lenger, vi er ikke i det oversiktlige samfunnet. Ting er spesialisert og industrialisert. Byene er store, økonomien rår. Kanskje både byen og debatten er et bilde på hvordan samfunnet har utvikla seg. Og økonomien ... tomteprisene gjør jo at man må reise høye bygg for å maksimere investeringa.

– Du mener at kritikken tar form av et angrep mot en tenkt elite, en gruppe mennesker, mens sinnet egentlig springer ut av andre samfunnstrekk, som høye profittkrav og valg i reguleringene?

– Nettopp. At det blir dårlige omgivelser skyldes ofte økonomiske og politiske prosesser, som utøves av andre aktører enn arkitekter. Jeg har jobbet i kommunen og erfart at der er det veldig mye som handler om økonomi og effektivitet. De myke verdiene blir fort skviset ut. Da mister vi det som gir kvaliteten i hverdagen, det vi trenger som mennesker.

– Men løsninga er vel ikke bare å frskrive seg ansvaret?

– Det er viktig å jobbe fagpolitisk for arkitektenes stilling. Før jul kom et regjeringsinitiert innspillforum med råd om et «arkitektløft», der de blant annet foreslår større statlig ansvar og krav, og en funksjon som riksarkitekt. Om du får en sånn type trøkk fra det offentlige, som sildrer ned i systemet, da vil det bli lettere, da har faget en større plattform.

– Er det noe snakk om slike strukturelle trekk i akademien eller utdanninga?

– Det er et enormt samfunnsengasjement blant studentene. De vil gjøre verden bedre, og skape bærekraft. Men de trenger å trene mer på å forholde seg til samfunn og andre aktører i utdanninga, så de er tryggere på det når de kommer ut. Man skaper aldri arkitektur i et lukka rom. ●

Famlande forhold til rasisme-ordet

Er norsk høyreekstremisme rasisme, eller politikk?
Niandeklassingar på Vestlandet er usikre på
kva dei skal leggje i rasisme-omgrepet.

TEKST: KJERSTIN GJENGEDÅL | FOTO: PAUL S. AMUNDSEN

Elevene fekk i oppgåve å kategorisere ei rekkje fotografi.

- FORSKAR:** Fredrik Stenhjem Hagen, stipendiat ved Høgskulen på Vestlandet
- PROSJEKT:** Korleis arbeider skulen med antirasisme, og korleis forstår elevane rasismeomgrepet?
- METODE:** openheit – å møte både empiri og teori med vilje til å forstå på dei eigne premiss er sentralt for å utvikle ny kunnskap
- UUNNVERLEG VERKTØY:** notatboka mi, utan den hadde det vore uråd å få noko gjort

Fredrik Stenhjem Hagen har følgd elevane sine resonnement om kva som utgjer rasisme, på nært hald gjennom timevis med gruppediskusjonar ved utvalde ungdomsskular i Vestland. Diskusjonane utgjer datamaterialet i doktorgradsprosjektet hans ved Høgskulen på Vestlandet (HVL).

Medan det finst ein god del forskning på mangfald og integrering i skulen, veit vi mindre om kva majoritetslevar tenkjer rundt rasisme-omgrepet. Hagen har teke fatt i dette ved hjelp av fokusgruppeintervju med niandeklassingar ved fire skular i Vestland. Målet var ikkje å kartleggje elevane sin kjennskap til eit førehandsdefinert rasismeomgrep, men heller finne ut korleis dei tenkjer.

– Eg hadde med meg foto av historiske og samtidige hendingar som kunne knytast til rasisme på eitt eller anna vis. Nokre gonger var ikkje samanhengen tydeleg, eg hadde til dømes eit foto av ein pride-festival. Kampen mot rasisme og kampen mot det heteronormative samfunnet er ofte nemnd i same andedrag både av dei som står i kampane, og av forskarar. Eg prøvde å finne eit mangfald av inngangar til temaet, seier han.

Elevane vart bedne om å ordne fotografa i kategoriar som dei bestemte sjølve. Så diskuterte dei kvifor dei kategoriserte bileta som dei gjorde. Ville dei til dømes kople antijødisk propaganda frå andre verdskrigen med muslimhets i dagens samfunn?

– Metoden kan vere problematisk fordi ein jo formar stoffet undervegs. Men det set i gang gode diskusjonar, og det liknar arbeidsmetodar elevane er kjende med frå skulekvardagen, seier Hagen.

– Intervju er ei vanskeleg form, det kan fort bli overflatisk dersom elevane først og fremst er opptekne av å finne det rette svaret. Eg ville prøve å kome inn i det tvitydige, det som er vanskeleg å setje ord på.

Er samehets rasisme?

Hagen har lærarmaster og arbeide i skulen

før han kom attende til HVL for å ta doktorgrad. At det vart eit prosjekt om antirasistisk undervising i skulen, heng saman med at regjeringa i 2016 lanserte ein handlingsplan mot antisemittisme. Med planen kom det forskingsmidlar.

– Eg hadde skrive masteroppgåve om undervising om holocaust, der eg intervjuar lærarar og studerte lærebøker. Der fann eg mellom anna at ein legg vel så mykje vekt på at historia om holocaust skal ha ein haldningsskapande effekt på elevane, som på at dei skal lære historisk informasjon som namn og datoar. Då handlingsplanen kom, oppfordra rettleiaren min meg om å søke midlar til eit doktorgradsprosjekt, fortel Hagen.

Gruppeintervjua synta at elevane har ei sterk oppfatning av at rasisme er ei alvorleg skuldning. Samtidig ber tolkingane deira preg av at dei i stor grad må finne ut av fenomenet på eiga hand, utan å bli utfordra og rettleia i undervisinga.

Tre moment peika seg ut gjennom diskusjonane, fortel Hagen: Elevane oppfatar rasisme som individuelle handlingar, dei oppfatar Noreg som eit post-rasistisk samfunn, og dei er usikre på kva det er som gjer at noko er rasistisk.

– Dei forstår typisk rasisme som kvit mot svart, eller tyskar mot jøde. Samstundes har dei fått med seg at samar blir utsette for diskriminering, men dei får det ikkje heilt til å passe, for samar er jo kvite i elevane sine augo.

Av same grunn tykte elevane det var vanskeleg å snakke om Anders Behring Breivik som rasist, fordi han er ein nordmann som drap andre nordmenn.

– Det passar ikkje inn i forståinga deira av rasisme, og dei vil gjerne at nokon skal kome og fortelje dei kva som er rett, seier Hagen.

Blinde for strukturar

Heller ikkje eit bilete av «Den nordiske motstandsbevegelsen» på marsj i Kristiansand viste rasisme, meinte elevane. Biletet vart tolka som eit uttrykk for politiske meininger som måtte forsvarast i lys av ytringsfridomen, men ikkje som rasisme, fordi dei ikkje viste rasistiske handlingar retta mot spesielle personar.

Eitt av fotografa Hagen hadde med seg, synta ein tiggjar ikledd burka, noko som opnar for eit mangfald av tolkingar kring samfunnsstrukturar og moglege årsaker til marginalisering.

– Ingen av elevane meinte at det hadde

– Elevane er blinde for at det kan finnast rasistiske strukturar, dei forstår rasisme som noko ein person gjer mot ein annan.

– I skuleforskning er ein ofte oppteken av styringsdokument og lærebøker, men eg ville få elevane i tale, seier Fredrik Stenhjem Hagen.

noko som helst med rasisme å gjere. Dei er blinde for at det kan finnast rasistiske strukturar, dei forstår rasisme som noko ein person gjer mot ein annan, fortel han.

I ein artikkel om korleis elevane oppfatar rasismeomgrepet, skildrar han diskusjonane rundt eit bilete av ein plakate med teksten «We want white tenants in our white community». Her tek elevane utgangspunkt i at segregerte nabolag er eit spørsmål om «nøytrale» storleikar som eigedomsprisar, og dermed ikkje kan kategoriserast som rasisme.

Usynleg identitet

Reint uavhengig av kva elevane tenkjer om det, har rasismeomgrepet utvikla seg med tida. Frå å handle om eit gruppehierarki basert på ideen om biologiske skilnader mellom menneske, har omgrepet byrja inkludere kultur og religion, som gjerne blir omtala som like grunnleggjande og uforanderlege eigenskapar ved menneske som hudfarge. Diskusjonane i klasseromma viste at elevane er klar over at rasisme kan handle om både «rase» og kultur, men utan at dette

gjer omgrepet klarare for dei.

– Dei forstår til dømes ikkje kva det eigentleg vil seie å vere jødisk, dei veit lite om historisk antisemittisme. Dei oppfatar det å vere jøde som ein identitet som kanskje var lett å kjenne att under krigen, men ikkje i dag, seier Hagen.

Elevane hadde vanskeleg for å forstå kvifor nokon skulle vilja forfølge eller diskriminere sjølv ikkje-religiøse jødar, for kva er det vel då som skil dei frå andre menneske?

– Det er vanskeleg for dei å overføre kunnskap om holocaust til rasisme i dag. Holocaust synest så ekstremt, så massivt, med

– Det er vanskeleg for ungdomane å overføre kunnskap om holocaust til rasisme i dag.

↑ Bokhylla på kontoret held førebels stand mot digitaliseringa.

➤ Kaffikoppen tener som påminning om at stipendperioden snart er ute.

← Hagen har analysert eit viktig dokument i skolens antirasistiske arbeid, rapporten «Det kan skje igjen».

→ – Intervjumaterialet har resultert i tre artiklar, og framleis kan ein gjere meir på det seinare, seier Fredrik Stenhjem Hagen.

så mange menneske involvert, at det ikkje er mogleg for dei å sjå likskapsdrag med dagens situasjon. Dei har vanskeleg for å skjønne at tyske soldatar kunne delta i det med mindre dei frykta for sine egne liv, seier Hagen.

Lite rettleiing

Det gjer at han er i tvil om undervising om holocaust har potensial til å fungere som «vaksine» mot antisemittisme og rasisme i dagens samfunn, slik han meiner det eksisterer ei forventning om. Men at elevane er opptekne av rasisme, er tydeleg.

– Dei har gjerne anten opplevd det sjølve, eller kjenner nokon som har opplevd det. Men inntrykket mitt er at dei diskuterer mykje seg imellom, og får lite rettleiing av lærarane, seier han.

Ifølgje formålsparagrafen i opplæringslova, som vart oppdatert i 2009, skal skulen motarbeide alle former for diskriminering. Men kva det vil seie i praksis, er ikkje gitt. I 2010 avslørte NRK at antijødiske haldningar var utbreidde mellom muslimske skuleelevar i Oslo. Då oppnemnde Kunnskapsdepartementet ei arbeidsgruppe som skulle kome

med framlegg til korleis skulen kunne motarbeide antisemittisme og rasisme. Rapporten frå gruppa, *Det kan skje igjen* (2011), er den mest konkrete operasjonaliseringa vi har av den nye føremålsparagrafen, hevdar Hagen.

I rapporten heiter det at rasisme er eit særskilt fenomen som skil seg frå andre former for diskriminering, og at skulen skal motarbeide rasisme gjennom haldningsskapande arbeid. Samstundes viser tidlegare forskning at lærarar ofte vegrar seg for å gå djupt inn i kontroversielle tema i klasserommet.

– Den etablerte lesinga av rapporten *Det kan skje igjen* er at elevane skal setjast i stand til å motarbeide rasisme i den offentlege samtalen. Gruppeintervjua tyder på at det kan hende dei ikkje får tilstrekkeleg rettleiing til det, meiner Hagen.

Trur Noreg er post-rasistisk

For elevane hadde ei tydeleg oppfatning av at dagens Noreg er eit samfunn som har gjort seg ferdig med rasisme.

– I den grad rasisme skjer i dag, så meiner dei at det er eit normbrot, som kjem av at dei involverte ikkje veit betre.

Hagen trur undervisinga om antirasisme har mykje å vinne på å ikkje vike unna dei kontroversielle diskusjonane i klasserommet.

– Elevane har jo desse diskusjonane uansett, så det ville vere bra å våge å ha dei i klasserommet sjølv om dei kan vere ubehagelege, i staden for å berre formidle overflatiske ting som at vi alle må vere vener. Niandeklassingane eg snakka med, har ikkje perfekt teoretisk forståing av kva rasisme er, men dei er i ein prosess med å bli vaksne, og det blir reflektert i diskusjonane og omgrepsforståinga deira.

Den neste artikkelen i prosjektet hans byggjer på det same materialet, men går djupare inn i korleis elevane forstår motivasjonen til dei som deltok i gjennomføringa av holocaust.

– Det er eit veldig fruktbart materiale som ein kan analysere frå ulike vinklar. Det er ikkje vanskeleg å få elevane i tale, og det er gjort lite forskning på majoritetslevar tidlegare. Rasisme er eit komplekst omgrep som er vanskeleg å fange opp med spørjeundersøkingar. Ein treng kvalitativ forskning for å studere det, seier han. ●

2021

- a) Kven fekk i desember prisen Årets namn i Akademia 2021?
- b) Kva var bakgrunnen for at Frankrike i september kalla heim ambassadørane sine frå USA og Australia?
- c) Kva dato trengde demonstrantar seg inn i den amerikanske Kongressen i eit angrep som førte til fem dødsfall?

FOTO: TYLER MERBLER CC BY 2.0

- d) Kva er namnet på den store tildelinga til tverrfaglege forskingsprosjekt som til sjøkk for mange forskarar ikkje kom med på statsbudsjettet for 2022?
- e) På kva slags vis vart mai prega av Måneskin?

PSYKOLOGI

- a) Kva kallar vi effekten som i store trekk går ut på at folk overvurderer eigen prestasjon eller eigne evner på eit gitt felt – ein såkalla kognitiv bias eller tankefeil?
- b) I kva for andre land kan du ta ei klinisk psykologutdanning som er førehandsgodkjend av Helsedirektoratet?
- c) Kva kallar vi den retninga innan faget som er mindre oppteken av å granske medvitte og heller vil studere åtferda hos dyr og menneske?
- d) Kva for gresk ord tyder reinsing/lutring, er kjend frå Aristoteles' teoriar om korleis tragedien påverkar tilskodaren, og handlar i psykoanalysen om at underliggende konfliktstoff kjem fram i medvitte?
- e) Kven vart i 1931 Noregs første kvinnelege magister i psykologi, og seinare kjend også utanfor landets grenser som barnepsykolog og feminist?

FOTO: NASJONALBIBLIOTEKET, CC BY 2.0

AUST-ASIATISK GEOGRAFI

- a) Kva heiter den sterkt omstridde gruppa av småøyer, bankar og rev i Sør-Kina-havet som seks land gjer heilt eller delvis krav på?

b) I kva for land heiter hovudstaden Naypyidaw (eller Nay Pyi Taw)?

- c) Kor finn vi ei demilitarisert sone som er snautt 250 km lang og 4 km brei?

- d) I 1996 fekk José Ramos-Horta og Carlos Belo Nobels fredspris, seks år før landet deira vart anerkjent som uavhengig stat. Kva for land er det tale om?
- e) Kva er Republikken Kina betre kjend som?

VARIASJONAR AV OLAV

- a) Kven er dette?

FOTO: TORE SÆTRE / WIKIMEDIA

- b) Kva for post hadde noverande forskings- og høgare utdanningsminister Ola Borten Moe i den raudgrøne regjeringa frå 2011 til 2013?
- c) Kva var Hanna Olava Winsnes (1789–1872) kjend som?
- d) I kva for fransk by – der mange norske ungdommar dei siste hundre åra har gått på Lycée Pierre Corneille – gjennomgjekk Olav den Heilage eit dåps- eller konfirmasjonsritual rundt år 1014?
- e) Kva heiter sosialdemokraten som i fjor avløyste Angela Merkel som tysk forbundskanslar?

FOTO: JOHANNES BARRE, IGGEL (ITALY), CC BY-SA 3.0

- a) Cecilie Hellesveit
- b) Ein broten avtale om kjøp av ubåtar, der Australia droppa Frankrike og valde USA
- c) 6. januar
- d) Fellesløft (eller Fellesløft IV)
- e) Måneskin er namnet på den italienske gruppa som vann Eurovisjonsfinalen

2021

- a) Dunning-Kruger-effekten
- b) Ingen
- c) Bævarisme
- d) Katarsis
- e) Åse Grude Skard

PSYKOLOGI

- a) Spratly-øyene
- b) Myanmar
- c) På grensa mellom Nord- og Sør-Korea
- d) Aust-Timor (eller Timor-Leste)
- e) Taiwan

SØRAUST-ASIATISK GEOGRAFI

VARIASJONAR AV OLAV

- a) Ingrid Olava
- b) Olje- og energiminister
- c) Kokkebokforfattar
- d) Rouen
- e) Olaf Scholz

– Det er et paradigmeskifte på vei

Karen O'Brien er opptatt av å tenke annerledes om klima og miljø.
– Det handler ikke bare om hva vi gjør, men hvordan vi gjør det.

– Akkurat nå er jeg veldig opptatt av begrepet transformasjon og hvordan vi kan få til bærekraftig omstilling. Jeg tror det er et paradigmeskifte på vei, sier klimaforsker Karen O'Brien.

– Det må du forklare?

– Det er mye spennende som skjer med de unge forskerne. De stiller andre spørsmål og har andre metoder. Jeg er spent på hvordan vi kan skape en ny fortelling om hvordan vi kan løse klima- og bærekraftsutfordringene, og ikke minst hvilken rolle du og jeg spiller.

– Du forsker på hvordan klimaendringer påvirker samfunnet. Hva ser du på?

– Nå er jeg veldig opptatt av hvordan vi kan skalere løsninger. Overalt finnes det mange små løsninger, og mye skjer på lokalt nivå. Men hvordan kan vi få til endringer på globalt nivå, og hvordan kan vi forstå forholdet mellom lokalt og globalt? Hvis vi tar det vitenskapen sier, på alvor, så må vi endre oss raskt og dyp, på en måte vi aldri har gjort før.

– Vet vi nok om dette?

– Vi har masse kunnskap, men vi har ikke integrert og tatt den i bruk. Mange mener teknologi er løsningen, andre er opptatt av endringer i bevissthet, økonomi eller kultur. Men ikke noe av dette er løsningen alene. Vi må se på dette i sammenheng, og på hvordan vi kan skape rettferdige og bærekraftige endringer.

– Hva er ditt svar?

– Det handler om verdier, meninger og verdenssyn, og om system- og kulturrendringer. Vi må koble hva vi tenker, med hva vi gjør, og den indre delen med den ytre delen. Vi må kombinere teori med handling. Det tror jeg er viktig ettersom mange blir følelsesmessig påvirket av klimaendringer og tap av biologisk mangfold.

FOTO: UIO

KAREN O'BRIEN

medlem i Forskerforbundet ved Universitetet i Oslo

STILLING: professor i samfunnsgeografi ved Universitetet i Oslo

UTDANNING: doktorgrad i geografi fra Pennsylvania State University

KARRIEREMÅL: bidra til mest mulig innvirkning på miljø og samfunn

– Har vi lett for å glemme den indre delen?

– Ja, spesielt i global miljøforskning. Vi må se på bevissthet og psykologi og hvordan dette er koblet til politikk og makt. Det handler ikke bare om mer forskning, men om mer integrert forskning.

– Boka di *You matter more than you think*, som kom i høst, er det dette den handler om?

– Fokuset er på paradigmer, og hvordan vi ser på sosiale endringer, og mennes-

kenes rolle. Jeg tror vi underestimerer vårt eget potensial til å skape store samfunnsendringer. Det er veldig lett å si at verden er fragmentert og polarisert – lykke til, liksom – men det er gammeldags tenkning. Resultatet er at vi separerer oss fra naturen.

– Over til noen faste spørsmål. Hvilken bok har vært viktigst for ditt akademiske liv?

– Den jeg har lest flest ganger, er *Pedagogy of the oppressed* av Paulo Freire. Jeg har lest den med klimabrillet. Den har endret hvordan jeg ser på klimaproblemet, og hvordan vi kan takle det. Faren er at vi bare tilpasser oss det som kommer, i stedet for å stille spørsmål.

– Hva ville du gjort som kunnskapsminister?

– Jeg ville deklartert en krise i utdanning. Hvis vi skal nå 2030-målene, må vi ha en stor dugnad. Jeg ville etablert en utdanning som hjelper folk til å se ting i et helhetlig perspektiv, for eksempel hvordan vi kan få til løsninger. Fra barneskole til etterutdanning, for det stopper ikke når vi er 25.

– Hvordan vil du karakterisere kontoret ditt?

– Vanligvis bruker jeg hele byen til å jobbe: t-banen, frisøren, på kafé, i sofaen. Jeg har aldri sittet så mye på samme sted – hjemme – som jeg har gjort i løpet av årene med Zoom.

– Hvor tenker du best?

– Når jeg skriver, spesielt med penn og papir. Da kommer tankene ut veldig lett.

✦ AV LINA CHRISTENSEN

Om aldring og omsorgssvikt

Runar Bakkens perspektiver er viktige, men i denne boken er han sterkere som debattant enn som forsker.

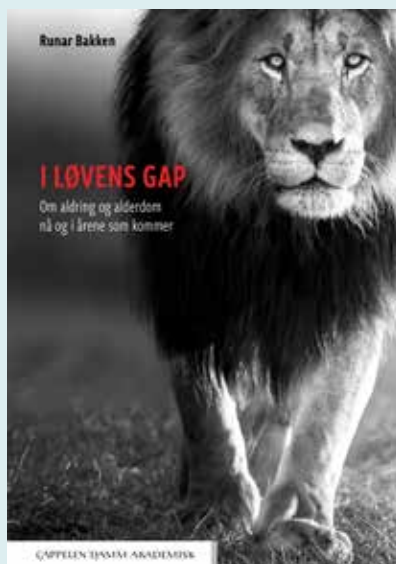
Memento mori og så videre – alle skal dø. Det er ikke like ofte man tenker på at man også eldes, og hva det innebærer. Dosent emeritus Runar Bakken (70) har fra Universitetet i Sørøst-Norge skrevet om aldring og alderdom i en årrekke. Nå er han – ifølge seg selv – i ferd med å bli subjekt i eget arbeid.

I løvens gap tar utgangspunkt i Bakkens erfaringer, og har som hovedintensjon å øke folks forestillingsevne for hvordan det er å leve som gammel i Norge. Slik er boken relevant for alle, selv om målgruppen oppgis å være studenter og ansatte i helsetjenestene, samt helseledere og politikere.

Bakken skriver poengtert og personlig, og er en vital stemme i norsk offentlighet. Hans engasjement for eldres velferd og verdighet finner ofte veien til eksempelvis Morgenbladets spalter. Det er dog uklart hvordan Bakkens siste bokutgivelse skiller seg fra hans *Alle vil leve lenge, men ingen vil bli gamle*, som utkom på Fagbokforlaget i 2018. Bøkene har nokså lik struktur, trekker på mye av den samme litteraturen, og bruker flere av de samme casestudiene. Ett kapittel har identisk overskrift. Dette kunne utledet i en generell diskusjon rundt selvplagiat – gjenbruk av eget materiale uten forklaring eller selvsitering – men det får Cappelen Damm Akademisk og Fagbokforlaget ta seg imellom.

En generell diskusjon rundt metodiske valg i fagbøker kunne også vært på sin plass. Det finnes nemlig ingen forklaring på hvordan Bakkens egen empiri er innhentet eller analysert. Faktisk er ikke «metode» nevnt én eneste gang gjennom bokens 187 primærsider. *I løvens gap* bærer preg av å bygge på løse samtaler med eldre, eksplisitt konstruerte kasus, diskusjoner med studenter og sekundærlitteratur. Også utdrag og sitat fra kulturpersonligheter som Bjørn Eidsvåg, Anne B. Ragde og Dylan Thomas

«I løvens gap bærer preg av å bygge på løse samtaler med eldre, eksplisitt konstruerte kasus, diskusjoner med studenter og sekundærlitteratur.»

RUNAR BAKKEN

*I løvens gap – Om aldring og alderdom
nå og i årene som kommer*

Cappelen Damm Akademisk, 2022
206 sider

Veil. pris: kr 319

vies mye plass. Dette behøver ikke være problematisk, men gjør at *I løvens gap* oppleves mer som en debattbok enn et selvstendig forskningsarbeid. Bakken gir flere steder uttrykk for at det siste er tilfelle. Det første Bakken drøfter er aldring og helseulikhet. Her presenteres en håndfull aldringsteorier som kunne passet godt som pensum dersom gjengivelsene var grundigere. Mer interessant er det når klassebakgrunn og individualisert ansvar for helse diskuteres. Bakken benytter Pierre Bourdieus begrepsapparat når han beskriver arbeiderklassens motstand mot «helseatferdens firkløver» – «den livsstilshypotese som massemedier, helsepersonell og mange helseforskere har omfavnet og som hevdes å være av avgjørende betydning for folkehelsen: røyking, drikking, mosjon og kosthold». Det er engasjerende å lese Bakkens argumentasjonsrekke om at arbeiderklassens aversjon mot å «ape» etter kulturelitens sunne livsvaner kan forstås som en form

for integritetsbevarende motstand. Påstanden hadde vært enda mer interessant med empirisk belegg.

Bakken får uansett tydelig frem at folks helse påvirkes av mer enn (u)sunt konsum og kroppslig (in)aktivitet. En «klasseløs» forståelse om at helse primært handler om livsstilsvalg, overser for eksempel belastninger knyttet til arbeid, dårlige boforhold og lav inntekt. Det skisseres dog få løsninger på denne konkrete klasseproblematikken utover å respektere enkelte eldres konsum av pølser og pipe.

De videre kapitlene drøfter blant annet medikalisering (sykeliggjøring av alderdom), new public management, aldersdiskriminering og kjønnsproblematikk. Bakken er gjennomgående normativ i sin beskrivelse av disse temaene. Den argumenterende tonen virker tidvis unyansert. For eksempel skriver Bakken at helsemyndighetene «ikke opererer med at det er en vesensforskjell på å produsere lamper og å ivareta gamle mennesker».

Det oppleves likevel som forfriskende når Bakken blir konkret i å skissere løsninger, som å øke grunnlønnen for helsearbeidere til nivået for ansatte med tilsvarende utdanning i privat sektor, og å systematisk rekruttere flere menn i omsorgssektoren. Disse tre sidene utgjør en god kronikk.

Til slutt har Bakken inkludert tre kapitler som «titter inn i glasskula». De er bokens svakeste. To av dem trekker i stor grad på Lena Lindgrens *Ekko* (2021), mens kapittelet om selvbestemt død tildeles seks knappe sider. Halvparten vies til «Peder» – muligens en konstruert kasus – som siteres direkte. Det ville vært mer interessant om Bakken gikk i dialog med relevant litteratur, som Ole Martin Moens og Aksel Braanen Sterris *Aktiv dødshjelp – Etikk ved livets slutt* (2019). Den nevnte boken siteres, men bare for å fastslå at 75 prosent av Norges befolkning er positive til ulike former for eutanasi.

I løvens gaps bidrag er i all hovedsak et øyeblikksbilde av norsk eldreomsorg. Jeg tror at beslutningstagere har større nytte av å følge Bakken i avisspaltene enn av å lese denne boken.

AV TELLEF S. RAABE

Teoretisk talt

En velskrevet bok, men de mange perspektivene på fenomenet dialog når sjelden inn til praksis.

HALLVARD J. FOSSHEIM
Dialog. En filosofisk tilnærming
Cappelen Damm Akademisk,
2022
208 sider
Veil. pris: kr 329

Hallvard J. Fossheim, professor i filosofi ved Universitetet i Bergen, har skrevet boken han selv «gjørne ville hatt tilgjengelig da jeg først ble interessert i temaet dialog». Leseren trenger ingen forkunnskaper annet enn en interesse for dialog, men boken er også ment å være relevant for fag der dialogen er et viktig tema, «fra litteraturvitenskap til sykepleieutdanning».

Dialog blir i boken forstått på ulike måter, der dialogen er et filosofisk redskap for erkjennelse, til den konkrete, daglige talehandlingen i for eksempel omsorgsarbeid. Bokens første del er en god introduksjon til ulike filosofers tenkning, fra Platon og skolastikken til Bakhtin og Habermas. Ved å bruke dialogen som prisme klarer Fossheim å kontrastere eller sammenstille de ulike tenkerne lettfattelig og effektivt, selv om presentasjonene kanskje mangler litt dybde.

I bokens neste del bruker forfatteren dialogen som utgangspunkt for å diskutere temaene rasjonalitet, identitet, handling og omsorg – selv om det for meg blir ganske klart at denne delen kanskje aller mest handler om etikk. Temaet omsorg knyttes eksplisitt opp til *profesjonell* omsorg i betydningen profesjon og utdanning. Her gjøres dialogen til en grunnforutsetning for omsorgens *techné*, eller det praktiske håndverket som skal

utføres. Fossheim bruker det greske begrepsparet *eros/filia* (en oppslukt interesse for det edle vs. støttende velvilje) som utgangspunkt for å diskutere to ulike holdninger til en instrumentalisering av omsorgsarbeidet. På denne måten settes gjennomgangen av ulike tenkemåter fra bokens første del i spill med velskrevne filosoferinger rundt de ulike temaene. Men selv om diskusjonene er interessante, sitter jeg igjen med en følelse av at den har litt stor avstand til det praktiske virket: Det hele forblir litt for *tenkerisk*, om man vil.

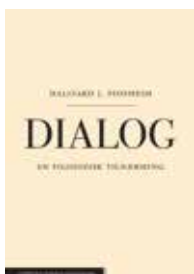
For å understreke at tenkning om dialog ikke er et vestlig fenomen, gir Fossheim i bokens tredje del oss en innføring i ulike tradisjoner utenfor vår kultursfære, og skriver interessant om blant annet hinduisme, buddhisme og islam. Spesielt er delen om dialog og dialektikk i islam interessant, fordi den demonstrerer at den vestlige tradisjonen ikke står i noen hermeneutisk særstilling.

«Det hele forblir litt for tenkerisk, om man vil.»

Siste del av boken gir noen teoretiske og praktiske råd når det gjelder å forholde seg til offentlige og private ordskifter – et slags håndbok-etterord. Også dette er lett å lese.

Dessverre lider boken litt av at så mange forskjellige perspektiver på dialogen skal undersøkes og introduseres. På knappe 200 sider går dette på bekostning av dybden. Det beste eksempelet på det ligger kanskje allerede i bokens inngang: «Idealet for en filosofisk dialog», innleder Fossheim, «er at en del av påvirkningen er kognitiv. Det betyr at den på en eller annen måte angår verden, ikke bare subjektive opplevelser.» Jeg finner umiddelbart denne definisjonen på «kognitiv» litt vanskelig å forstå, og siden Fossheim ikke nevner kognisjon mer enn en håndfull ganger senere (og da i helt andre sammenhenger), blir et hovedpoeng i innledningen dessverre hengende litt i luften.

AV KJETIL VIKENE

Kvinnene på Tegneskolen

Historien om den første generasjonen kvinnelige arkitekter og kunstvevere kunne gjerne hatt en høyere himmel over seg.

MATHILDE SPROVIN
Kunstvæversker og Arkitekter. Kvinner i estetiske fag omkring 1900
Dreyers forlag, 2022
237 sider
Veil. pris: kr 399

Når svenskene snakker om «sekelskiftet», mener de nesten alltid overgangen fra 1800- til 1900-tallet, som om det ikke finnes flere århundreskifter. Men ja, det var en tid da alt var i endring! Vi kan synes det går fort nå, men hvordan må det ikke ha kjentes den gangen, med alle de politiske, kulturelle og økonomiske omveltningene som fant sted da? Ikke minst fikk kvinner adgang til høyere utdanning. En håndfull av dem skulle utgjøre våre første kvinnelige arkitekter og «kunstvæversker».

For selv om arkitektur og kunstvev kan synes som to ulike paradegrener, hadde de et felles utgangspunkt: Tegneskolen i Kristiania, etablert i 1818, først bare for menn. En egen kvinneklass ble opprettet i 1874, og fra 1890-årene var klassene kjønnsblandet. Mathilde Sprovin, i dag avdelingsleder i Fortidsminneforeningen, skrev sin doktoravhandling innen arkitekturhistorie om nettopp Tegneskolen. I sin nye bok *Kunstvæversker og Arkitekter* er målet å si noe om «kvinnene og deres samtid». Den samtiden er det altså enormt mye å si om, og min største innvending mot Sprovins bok er at skildringen av dette samfunnet blir for magert og fragmentert. Ta det som et kompliment, forfatter: Skriv mer!

Et viktig kildemateriale for Sprovin er arkitekt Herman Major Schirmers etterlatte dagbøker. Han skulle bli vår første riksantikvar, men først var han lenge en viktig lærer ved Tegneskolen, og dermed en sentral mentor for mange av de kvinnelige pionerene. I dagbøkene forteller han blant annet om studieturene han tok studentene med på om sommeren. Men hva tenkte han egentlig om denne nye, unge generasjonen – kvinner og menn – som han var med på å utdanne? Det skulle jeg gjerne visst.

Et gjennomgående trekk ved Sprovins historiefortelling er at vi holder oss i det refererbare, det vil si i det biografiske og det konkrete. Forfatteren har strukturert historien rundt enkeltpersoner, først Schirmer, deretter den internasjonalt anerkjente kunstveveren Frida Hansen, som ved å etablere eget veveri og fargeri skulle være en viktig oppdragsgiver og mentor for mange kvinner. Deretter følger korte biografiske tekster om en rekke enkeltkvinner som ble arkitekter eller kunstvevere. Men slik blir det mange gjentakelser av – de ligner jo på hverandre, disse livene. Tidsmessig blir det veldig mange hopp fram og tilbake, og dermed blir det ikke så lett å faktisk se de ideologiske og samfunnsmessige endringene som finner sted. 1910-årene var tross alt noe annet enn 1890-årene.

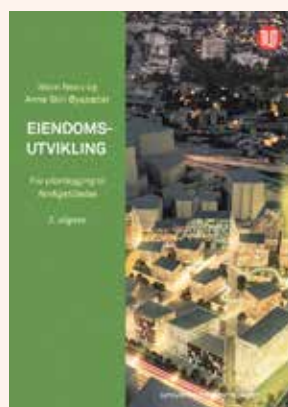
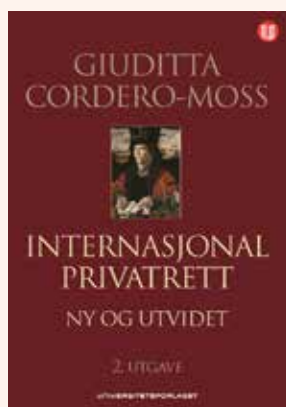
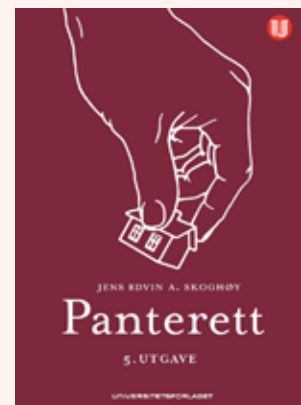
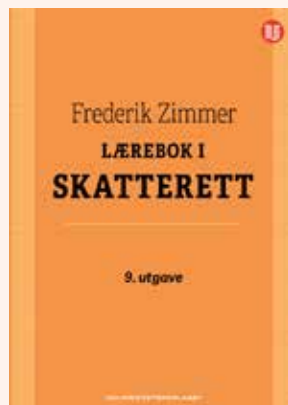
Det finnes dessuten flere underfortellinger og spor her som forfatteren gjerne må følge ved neste anledning. For det første er det spenningen mellom den nasjonalt orienterte husflidsbevegelsen og internasjonalt orienterte kunsthåndverkere som Frida Hansen. For det andre er det Norsk kvinnesaksforenings – og i det hele tatt den første feministiske bevegelsens – betydning for utviklingen av en ny estetikk. Og så er det nok mange skeive livshistorier innbakt i beretningen om de kvinnelige pionerene, men de forsvinner i Sprovins fortelling.

Men det er en viktig og vakker bok, dette her, for all del! Den er da også rikt illustrert med nydelige arbeidsskisser og fotografier, og viser slik hvordan Tegneskolen satte spor.

AV SIRI LINDSTAD

Bestill
tilgang på
juridika.no

post
@juridika.no

Nye bøker på Juridika

På Juridika finner du Universitetsforlagets
jusstidsskrifter, fagbøker og ajourførte
lovkommentarer samlet på ett sted.

Juridika

 en tjeneste fra Universitetsforlaget

ALDRI ANNA ENN SPRÅK

Ei kvalitetsspalte

Det er på tide å pirke i ordet «kvalitet».

«Kultur for kvalitet i høyere utdanning». «Konsentrasjon for kvalitet». «Forskrift om kvalitetssikring og kvalitetsutvikling i høyere utdanning.» Treng eg å seie meir? Ja, eg seier at kvalitet er eit høgfrekvent ord i språket om norsk forskning og høgare utdanning. I det fyrstnemnde dokumentet – ei stortingsmelding – er ordet i ulike former brukt 514 gonger.

– Kva er opphavet til ordet kvalitet?

VÅGE: Vi kan iallfall gå tilbake til den romerske politikaren og forfatteren Cicero. Han tok på seg å etablere eit latinsk omgrepsapparat i filosofi. Han gjekk til dei gamle grekarane som Platon og fann mellom anna ordet *poiôtēs* (i tydinga kva slags, kva natur), som han omsatte til *qualis*. Det har med eigenskapar å gjere, «beskaffenhet».

– Kvifor trur de ordet er så mykje brukt om forskning og utdanning?

VÅGE: Det gjeld ikkje berre desse felte. Kvalitet og kvalitetssikring gjennomsyrrer samfunnet. Eg trur det speglar ein samfunnstendens med styring, kontroll og standardar. I det innfløkte samfunnet i dag har tillitt fått ei mindre rolle, medan kvalitetskontroll har vorte avgjerande.

KRISTIANSEN: Eg har søkt på bruken av ordet i ulike former i basen til Nasjonalbiblioteket. Samansette ord som kvalitetskontroll og kvalitetssikring har vore i bruk alt før 1950, men talet på samansettingar etter 1950 har auka, og bruken av desse har blitt hyppigare. Eg vil tru det kjem av eit behov for å rangere nivå på mange område, til dømes byggekvalitet.

– I sektoren vår var 2003 eit sigerrikt år for ordet med kvalitetsreforma i høgare utdanning og etableringa av Nasjonalt organ for kvalitet i utdanninga (Nokut). Det må vel òg ha spreidd kvalitetsevangeliet?

KRISTIANSEN: Nokut er ikkje berre etablert for å vurdere om institusjonane har god nok kvalitet, men gode nok kvalitetssikringssystem. Universiteta og høgskulane må ha apparat for å kontrollere kvalitet. Dei må bruke ordet mykje sjølve.

– De koplar den auka bruken av ordet kvalitet til meir styring og kontroll. Er det òg uttrykk for eit engsteleg samfunn – eit samfunn med sykkelhjelm?

VÅGE: Samfunnet søkjer etter det føreseielege. Standard Norge (organisasjon som utviklar standardar/kvalitetskrav for blant anna bygg, journ. merk.) definerer kvalitet slik: «i hvilken grad en samling av iboende egenskaper ved et objekt oppfyller krav». Dette er ikkje ullent. Kan hende industri- og produksjonstankegang har smitta over på andre samfunnsområde som forskning og utdanning, med kontroll og kvalitetsomgrepet?

– Kvalitet har i mange samanhengar gått over frå å vere nøytralt om «beskaffenhet» til å tyde god kvalitet. Til dømes er ein «kvalitetsspelar» i fotball ein god spelar. Når kom denne forskuinga?

VÅGE: Kjeldene er usikre, men kan indikere at kvalitet alt på 1300-talet vart brukt i positiv forstand på språk som engelsk, fransk og tysk – til dømes om adelskap. På 1800-talet finn vi denne tydinga i norske ordbøker og framandordbøker òg. I Knud Knudsens ordbok frå 1881 og andre ordbøker frå denne tida tyder kvalitet «egenskap, beskaffenhet», men «godhet» og «særleg god» er òg lagt til.

MARITA KRISTIANSEN er språkforskar ved Universitetet i Bergen og leiar for Språkrådets fagråd for fagspråk og språk i samfunn og høgare utdanning.

OLE KRISTIAN VÅGE er terminolog ved Nasjonalt senter for helsefagleg terminologi i Direktoratet for e-helse.

Her uttalar dei seg berre på vegner av seg sjølve.

Kva ord eller spørsmål bør vi ta opp i språkspalta?
Send framlegg til kjetil.brottveit@forskerforum.no.

– Er ikkje det ein tilsørande kvalitet (orsak) ved ordet? Ein kan seie utdanningskvalitet – utan å definere det – og vone at det gjev positive konnotasjonar?

VÅGE: Navlestrengen er iallfall kutta til etymologien for ordet, og det driv vidare utan at det er tydeleg på kva eigenskapar ein er ute etter når ein bruker det.

KRISTIANSEN: No framstår ordet som eit aksiom, altså noko som vert akseptert utan prov. Dermed vert ordet langt på veg ubrukeleg. «Vi skal sikre kvalitet i høgare utdanning» – kva skal vi då sikre?

– Kvifor skjer ei slik forskuing frå det nøytrale til det positive?

KRISTIANSEN: Kan det vere ei form for økonomisering? Det er lettare å seie til dømes «kvalitetsfilm», enn «film av god kvalitet». Kanskje vi òg snakkar mindre om det som ikkje når eit visst nivå – om det er fotballspelarar eller vin.

VÅGE: Dette vert rein spekulasjon, men kan det ha med marknadsføring i mellomalderen å gjere? Dersom ein skal selje noko, vil ein ynskje å framheve dei gode eigenskapane ved vara og heller teie om dei negative.

– At eit ord går over frå å vere nøytralt til å vere ladd på denne måten – heiter det noko?

KRISTIANSEN: Då må eg nok spørje nordistane.

Og det gjorde ho. Helge Dyvik, professor emeritus, gav meg lov til å sitere frå svaret han sende på e-post:

«Det jeg umiddelbart kommer på, er semantisk spesialisering eller innsnevring. Skoleeksempelet er når 'verpe' innsnevres fra å bety 'kaste' generelt til å bety 'kaste' egg, utført av fugl. Men akkurat dette eksempelet er det vel også aktuelt å se i sammenheng med semantikken til skalaer for antonymer – varm–kald, høy–lav osv. Et generelt trekk ved dem er at den positive enden av skalaen også brukes til å betegne skalaen selv. (Vi spør 'hvor høy er du?' uten å forutsette en høyde over gjennomsnittet, mens 'hvor lav er du?' har en presupposisjon om høyde under gjennomsnittet).»

For ein fantastisk gjeng som finst i academia!

Heilt til slutt vil eg føreslå at denne gradbøyinga kjem inn på ex.phil.-pensum: urobust – kvalitet – eksellens.

♦ AV KJETIL A. BROTTVEIT

FOTO: NHH / FOTO: MOMENT STUDIO

Kommersielt trykk truer akademisk frihet

Digitale læremidler fra internasjonale aktører tager inn i norsk akademisk. Dette truer den akademiske friheten og jobbinnholdet, skriver Helge Høivik.

Akademia er midt i en langsom transformasjon. Papirbaserte fagtekster i høyere utdanning omdannes til nye dokumenttyper i nye faglitterære sjangre. De forener det skriftlige med lyd, bilde og programmert samhandling. La oss kalle den nye dokumenttypen for *digitale læreverker*. Det er her spenning mellom to tendenser.

Den første er et økende innslag av *akademisk kapitalisme*. Harvard Business Review beskriver det som *å åpne opp verdikjeden så eksterne leverandører kan gjøre det arbeidet de har bedre kompetanse til*¹. Det skjer i samarbeid mellom et framvoksende akademisk ledersjikt og eksterne selskaper – de kommersielle *digitaliseringsgrossistene* i høyere utdanning.

Det andre er et mottiltak der det bygges bred, nasjonal og åpen tilgang til de nye digitale læringsressursene – en Plan S for undervisning. Det forutsetter en faglitterært myndig lærerstab i tettere samarbeid seg imellom og med studentene. Man oppnår bedre læringsutbytte når det legges større vekt på faglige forberedelser ved hjelp av digitale læreverker *for timen*. Timen brukes da på nye måter i *det omvendte klasserom*.

Marked eller allmenning?

Her er noen argumenter for at det er slik med utgangspunkt i et enkelt eksempel. Det gjelder de 50 ganske like studieprogrammene i sykepleie og rundt 100 i henholdsvis lærer- og ingeniørutdanning i Norge. Man kan greie seg godt med færre studieplaner og tilhørende fagtekster hvis de digitaliseres og deles av flere. Det reduserer dobbeltarbeid som gir rom for flere studietilbud i større deler av landet. Men de tradisjonelle undervisningsformene – og det administrative apparatet som ligger bak – må forandres for å få det til. Spørsmålet er hvordan. Vil en slik rasjonalisering skje gjennom markeds-

mekanismene eller i tråd med norsk allmenningstradisjon?

Akademia sitter på hendene

Norsk universitets- og høyskolesektor tar ikke dette på alvor. Tendensen er generell, men jeg bruker Oslomet som eksempel. Det er der jeg har hatt mitt virke. Her uttaler for eksempel *Strategi for digital transformasjon 2018–2024* fortjenestefullt at:

Digitalisering handler ikke lenger om å gjøre det vi alltid har gjort litt bedre, men om fornyelse og transformasjon (...) Vi skal bruke teknologi til å transformere vår utdanning, forskning og formidling.

Men det samme ble altså proklamert i 1998. Jeg vet fordi jeg formulerte akkurat det avsnittet i strategien 1998–2001 i det som da var Høgskolen i Oslo. OECD-direktør Andreas Schleicher bærer samme vitnemål. I forordet til *OECD Digital Education Outlook 2021* skriver han:

Bruken av innovativ teknologi har tjent til å opprettholde eksisterende pedagogisk praksis. Noen ganger ved å berike den, men sjelden transformere den.

Stilt opp mot pandemierfaringene fra 2020 demonstrerer de siste 20 åra at den enkelte institusjonen ikke selv makter sin egen faglige digitalisering. Undervisere og forskere har behov for etter- og videreutdanning. Dette visste vi også for 20 år siden,

men da valgte institusjonene å satse ensidig på ph.d.-program for *å bli universitet*. Det gikk på bekostning av digital kompetanseutvikling. Institusjonene samarbeider knapt om digitalisering. Spede utviklingsprosjekter avvikles når midlene er brukt opp. Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse presenterte høsten 2021 *Digital tilstand* med at *vi er i startgropa*. Der har vi altså vært lenge.

Det mangler ikke på ord, og vi kan gå tørrskodd gjennom året ved å skritte mellom alle konferansene om digitalisering av utdanningene.

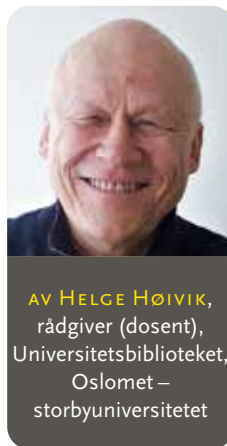
Dette er problemer på systemnivå. Noen vil kanskje hevde at det godt kan forbli slik. Jeg tror at universitetene ikke kommer unna med det.

Må private løse akademias problemer?

Hvis ikke akademisk løser slike problemer, vil privat sektor gjøre det for oss. Eksemplet med de mange like studieprogrammene er ett av mange uttrykk for at høyere utdanning

forblir *digitalt uforløst*. I Norge har sektoren 40 milliarder i årlig omsetning. Det er en sann fristelse for private investeringsfond. Tilførselen av spekulativ kapital til utdanningsfeltet steg fra sju milliarder dollar fra før pandemien til det tredobbelte på 21 milliarder dollar i 2021.²

Dette er tydeligere internasjonalt enn i Norge. Amerikansk finanskapital er ledende med aktører som Coursera, 2U (edX), Antho-

AV HELGE HØIVIK,
rådgiver (dosent),
Universitetsbiblioteket,
Oslomet –
storbyuniversitetet

«Vi kan gå tørrskodde gjennom året ved å skritte mellom alle konferansene om digitalisering av utdanningene.»

KRONIKK & DEBATT

Send debattinnlegg og kronikkforslag til
kjetil.brottveit@forskerforum.no.
Maks lengde på kronikk: 9000 tegn med mellomrom. Honorar for trykte kronikker: kr 2000. Maks lengde på debattinnlegg: 7000 tegn med mellomrom, men kortere innlegg har større sjanse for å bli trykket. Debattinnlegg honoreres ikke.

logy (Blackboard) og Thoma Bravo (Canvas). Britiske Pearson representerer den europeiske tendensen, mens India har utviklet verdens største e-læringsfirma (Byju's). De trauste norske som BI og Kristiania utfordres av den britiske nykommeren EKG Capital Group som har BNP Paribas og JPMorgan Chase i ryggen. Den eier LUMI-gruppen (Sonans) som kjøpte Bjørknes høyskole høsten 2021 og døpte den om til Oslo Nye Høyskole. En ny teknisk fagskole for data-behandling er også på trappene der under navnet NTech – Norwegian School of Technology.³

Digitaliseringsansvar snudd på hodet

Privat engasjement er et logisk svar på gapet mellom voksende kostnader og manglende digital ferdighet i universitetssektoren. For å forstå det bedre kan vi skissere tre områder for digitalisering som her er ordnet i synkende betydning 1–3:

- *Fagtekstenes digitalisering* med store konsekvensene for studieprogrammene og undervisning. Kjernen i akademisk digitalisering er tekstenes omdanning til digital notasjon. Etablert og ny kunnskap uttrykkes i fagtekstene de bruker og frambringer. Dette er akademias *raison d'être*.
- *Det studieadministrative* som handler om inngående, indre og utgående logistikk om de studerende – altså søknad/opptak, organisering av timeplaner for kull og klasser, praksisordninger, eksamen og vitnemål.
- Til dette føyes den *alminnelige drift* med budsjett, regnskaps- og lønssystemer, markedsføring, rekruttering og HR.

I praksis har denne indre sammenheng blitt snudd på hodet 3–2–1. Digitalisering har vært et administrativt anliggende. Det er altså her vi også kan plassere inn de kommersielle aktørene som i USA nå teller om lag 60 selskaper innen *Online Program Management* (OPM).

Fra foreleser til undervisningsassistent?

Noen, som 2U, startet i administrativ ende for å dekke også kurs- og innholdsproduksjon. Thoma Bravos Instructure har foten innenfor de fleste norske UH-institusjoner gjennom Canvas-systemet. Det startet som kursadministrasjon, men porteføljen utvides trinn for trinn til de øvrige områdene. Coursera vokste gjennom pandemien ved å fjerne betalingskravet. Nå er betaling tilbake som abonnement for tilgang til 7000 digitale læreverker.

Da må man vel kunne bruke assistenter til å lede studenter gjennom disse kursene? I USA gjelder det nå 70 prosent av lærerkreftene. De hyres per kurs eller semester med svekkede rettigheter. Undervisningen strømlinjeformes med selvnsur av samfunnskritiske perspektiver.

Løsningsforslag

De negative utviklingstrekkene kan dempes. Jeg tror nøkkelleddet er en kollegial Plan S for åpne digitale læreverker. Det forutsetter etter- og videreutdanningsprogrammer som gir skrivetrening på nivå med ph.d.-programmene. Lærerne må organisere seg på nye måter for forbedrede undervisningsformer. Den digitale faglitteraturen bør frambringes i rammen av normal arbeidsdag i samspill med studentenes resepsjon og tilbakemelding. Alle bidrar til hyppig revisjon i det vi kunne kalle en *undervisningens utviklings- og følgeforskning*. Det vil også erstatte en finkornet digital registrering av studentenes (og lærernes) gjøren og laden i AI-drevet *Learning Analytics*.

Her er forslag til konkrete tiltak:

- Nasjonale retningslinjer om at alt digitalt lærestoff som er frambrakt i det offentlig finansierte utdanningssystemet, skal være *Open Educational Resource* (OER) som gjøres enkel, åpent og gratis tilgjengelig for alle.
- Institusjonelle og nasjonale mekanismer for å identifisere og framvise *beste praksis* der opphavsmennesker og institusjoner kan få slikt lærestoff vurdert, framhevet og premiert.

- Produksjon og god bruk av kvalifisert OER gjøres meritterende for ansettelse/opprykk.
- Opplæring/trening i produksjon og bruk av OER tas inn i kvalifiseringsprogrammer i universitets- og høyskolepedagogikk.
- Universitetsbibliotekene og de nasjonale nettverk og organer som binder dem sammen, gis forvaltningsansvaret for OER.
- Dagens retningslinje om at digitalisering av høyere utdanning fortrinnsvis skal gjennomføres av markedsorienterte bedrifter, erstattes med en ny om at digitalisering av høyere utdanning bør benytte 100 prosent åpen kildekode der det er mulig, og slik at leveranse og drift/vedlikehold fortrinnsvis skjer på *non-profit*-grunnlag.

Noter

1. I min frie oversettelse av *unbundle the value chain and outsource areas where others possess superior core competencies* <https://bit.ly/3lvEZxS>
2. *Global EdTech Venture Capital Report – Full Year 2021* (HolonIQ 03.01.2022 <https://bit.ly/33cSFYs>)
3. Se <https://lumigruppen.no/services/>

– Kampen er ikke over

Jeg vil oppfordre alle mine museumskolleger til å delta i Skeivt kulturår, skriver Jarle Strømmodden.

AV JARLE STRØMMODDEN, museumsleder, Vigelandmuseet

SKEIVT KULTURÅR: Det ble i Forskerforum nr. 1/2022 ytret noen kommentarer om Oslo kommune og Vigelandmuseet i forbindelse med Norsk kulturråds tildeling av midler til Skeivt kulturår. Som museumsleder for Vigelandmuseet vil jeg komme med noen presiseringer og rydde eventuelle misforståelser av banen.

Det faktum at Oslo kommune, Kulturetaten står som mottaker i Kulturrådets tildelingslister, skyldes at Vigelandmuseet er del av Oslo kommune, Kulturetaten. Når vi søker om støtte, så må vi oppgi organisasjonsnummer. Vi blir identifisert som Oslo kommune, Kulturetaten, selv om det er museet som institusjon som er søker.

Forbudt kjærlighet

De eksterne kuratorene Bjørn Hatterud og Håkon Lillegraven – som begge er skeive – er engasjert av museet for å lage en utstilling knyttet til Skeivt kulturår. Utstillingen åpner sommeren 2022. I tillegg til utstillingen har kuratorene initiert et sideprogram, bestående av både performance og samtaler, som hver på sine måter vil belyse skeiv historie knyttet til Frognerparken. Dette prosjektet omhandler underkommuniserte

historier knyttet til parken, blant annet den som er forbundet med forbudt kjærlighet mellom menn og parken som arena for cruising. Kuratorene har blant annet knyttet til seg Ulf Nilseng til prosjektet. I tillegg vil de gjennom prosjektet se på historien knyttet til jødiske Ruth Maier.

Det beløpet som ble innvilget, vil i sin helhet gå til gjennomføringen av dette prosjektet, hvilket innebærer honorar til utøvende kunstnere og foredragsholdere. Det kan ikke understrekes tydelig nok at Vigelandmuseet selv dekker kostnadene til gjennomføring av utstillingen og betaler kuratorenes honorar over museets regulære budsjett.

– Dette er viktig!

Det faktum at prosjektet er tildelt midler, har Kulturrådet svart på. Det at Oslo kommune ikke har satt av midler til et slikt minneverdig år, må kommunen selv svare på. Vigelandmuseet søker på linje med alle andre. Vi er selvsagt glade for at de kuratorene vi har engasjert, lager et så godt prosjekt at Kulturrådet finner det støtteverdig.

Det er Nasjonalmuseet, Nasjonalbiblioteket og Skeivt arkiv som er initiativtakere til Skeivt kulturår i 2022. Paragrafen ble fjernet fra Grunnloven i 1972, men kampen er ikke over. Det er derfor Vigelandmuseet deltar. Jeg vil oppfordre alle mine museumskolleger til å kontakte de førnevnte institusjonene for å delta. Dette er viktig!

«Vigelandmuseet søker på linje med alle andre.»

Sporvognsproblemet – et mannlig eksempel?

En utilsiktet ironi oppsto i forrige nummer av Forskerforum, skriver Anders Nes.

AV ANDERS NES, professor i filosofi, NTNU

KJØNN OG FILOSOFI: Forskerforum skal ha ros for å belyse kjønnsperspektiver i filosofi og kvinners bidrag til faget («Filosofi og fordom. Filosof Kjersti Fjortoft i samtale med Bår Stenvik», Forskerforum nr.1, 2022), men en utilsiktet ironi oppstår når det såkalte «trolley-scenariet», eller sporvognsproblemet, framheves som et «typisk mannlig eksempel». Scenariet

ble introdusert av Philippa Foot, i en artikkel hvor hun kritisk vurderer tradisjonelle katolske innvendinger mot abort. Det ble senere videreutviklet, og udødeliggjort, av Judith Jarvis Thomson (som for øvrig, blant mye annet, står bak et av de helt klassiske filosofiske forsvarene for selvbestemt abort). Å omtale dette viden kjente scenariet som «mannlig», er slik sett nettopp et eksempel på usynliggjøring av kvinners bidrag.

Det hadde vært flott om bladet kunne koste på seg en liten korleksjon eller merknad angående dette.

Kildehenvisninger:

Foot, Philippa (1967) «The problem of abortion and the doctrine of the Double Effect» *Oxford Review*, No. 5.

Thomson, Judith Jarvis (1976) «Killing, letting die, and the trolley problem» *The Monist*, vol. 59.

Thomson, Judith Jarvis (1985) «The trolley problem» *The Yale Law Journal*, vol. 94.

Svar fra Bår Stenvik, frilansjournalist i Forskerforum:

Takk til Anders Nes for å gjøre oppmerksom på sporvognsproblemet sin historie. Selv om jeg har skrevet om tankeeksemplet mange ganger, med henvisning til forskningsartikler av nyere dato som benytter det, har jeg aldri dykket ned og sett på opprinnelsen. Jeg trakk det fram som en spontan assosiasjon i samtalen med Fjortoft, men jeg burde absolutt sjekket eksemplets historie nærmere da jeg skrev fotnoten til intervjuet senere. Her ville bakgrunnen tilført en interessant paradoksal dimen-

sjon, siden jeg tok det for gitt at eksemplet var formulert av menn siden det «hørtes maskulint ut». Fjortoft kan så klart ikke klandres for at hun godtok det implisitte premisset – at det var et «typisk mannlig» eksempel. I så måte er dette et anekdotisk eksempel på temaets kompleksitet: Det er ikke bare menn som kan gjøre «typisk mannlige ting» – og intervjuet tematiserer også nettopp hva slags framstillingsmåter som har gitt status i akademien, og om de kan være kjønnset.

«Jeg tok det for gitt av eksempelet var formulert av menn.»

Bår Stenvik

Gjesteskribentene skriver sant og subjektivt om forskning. De faste gjestene er John Peter Collett, **Helga Eggebø**, Oddveig Storstad og Lorenz Khazaleh.

«Eg snakkar oftare med deg enn med mamma!»

Samtalar med Tana og Steigen

Korleis kan me utvikla kvalitative metodar som legg til rette for gode faglege samarbeid? I denne spalta har eg delt erfaringar med kollektive metodar og arbeidsformer som «kollektiv kvalitativ analyse», «skrivetid» og «skriveseminar». Desse arbeidsformene fokuserer på samarbeid mellom forskarar. Men kva for metodar kan vera eigna for samarbeid mellom forskarar og offentlege verksemdar?

I lag med forskarkollegaer og samarbeidspartnarar i kommunane Tana og Steigen har eg utvikla ein metode eg har kalla «kvalitativ samtaleserie». Kort fortalt har det gått ut på å organisera faste samtalar mellom ein forskar og kvar og ein av dei kommunale prosjektleiarane. Samtaleserien har hatt to føremål: 1) å støtta prosjektgjennomføringa i kommunane og 2) å produsera forskingsdata. Føremålet med prosjektet er å utvikla praksisar og strukturar i helse- og omsorgstenesta som legg til rette for aktivitet og fellesskap blant eldre.

«Dette er verkeleg vegen å gå! Eg vonar du vil ta det med deg vidare i forskinga di og for-

midla til andre!» sa Ann Rita – prosjektleiar i Steigen – då me snakka i lag denne veka.

Samtalane har gått føre seg anna kvar eller fjerde kvar veke på telefon eller datamaskin, alt etter behova til den enkelte prosjektleiaren. Dei har fortalt om utviklinga i prosjektarbeidet frå gong til gong, om alt frå hendingar og samhandling i arbeidskvardagen, til refleksjonar om organisasjonen og vurderingar av framdrift og resultat. Forskarane har lytta, stilt spørsmål, formidla kunnskap frå forskingsfeltet og skrive grundige notat frå samtalan.

Samtaleserien har pågått over fleire år og generert eit omfattande datamateriale. Dataa er som ei blanding mellom intervju og feltnotat. Dei gjev eit detaljert innblikk i innovasjonsprosessen frå start til slutt, og inneheld rike skildringar av «feltet», i dette tilfellet kommunens helse- og omsorgssektor.

Mariann Lindi – prosjektleiar i Tana – har fortalt så levande om å skapa sosiale møtestader for eldre i Tana. Dei har steikt blodpannekaker i lavvo, laga kaffibål, reist på båttur i Tanafjorden og arrangert meisterskap i lassokasting. Ho har delt kloke reflek-

sjonar og kunnskap om helse og omsorg i ein samisk kontekst. Kvar gong me skal snakka i lag, gler eg meg til å høyra meir, og det er ein motivasjonsfaktor i analyse- og skrivearbeidet.

Slik skikken er når ein møter igjen kjente, har samtalen gjerne starta med eit «korleis går det»? Me har delt litt frå livet og kvardagen og blitt kjende med kvarandre. «Eg snakkar mest oftare med deg enn med mamma!» sa eg til Ann Rita, og me måtte le.

Både forskarar og prosjektleiarar har opplevd samtalan som meningsfylte, og me har utvikla stor tillit til kvarandre. Dette har styrkt kjensla av forplikting og motivasjon i prosjektarbeidet, og lagt til rette for at dei kommunale prosjektleiarane også har teke aktivt del i analyseprosessen.

Data frå dei kvalitative samtaleseriane har me analysert i lag med andre typar kvalitative data, inkludert feltnotat, dokument og kvalitative intervju. Men etter som mesteparten av det planlagde feltarbeidet gjekk i vasken på grunn av koronapandemien, har data frå den kvalitative samtaleserien blitt særleg sentrale i analysane.

Pandemi eller ikkje, «kvalitativ samtaleserie» er ein metode eg – slik Ann Rita har oppfordra til – tek med meg vidare i livet. Eg har tru på at metoden har verdi og relevans også når feltarbeid og intervju andlet til andlet er mogleg.

AV HELGA EGGEBØ,
seniorforskar ved
Nordlandsforskning

«Slik skikken er når ein møter igjen kjente, har samtalen gjerne starta med eit 'korleis går det'?»

Å ta pulsen etter Wirkola

For å nemne noko: Han tok to VM-gull i skihopp i Oslo i 1966. Han sette bakke-rekord i Vikersund med 146 meter og fem gonger 20 i stil. I tillegg til å hoppe på ski dreiv han i løpet av idrettskarrieren med kombinert og fotball. Han vart cup- og seriemeister for Rosenborg i 1971. Året etter vann han sitt niande renn i den tysk-austerrikske hoppveka.

Her ser vi altaværingen med eit apparat som skal registrere puls under trening og ein radiosendar på brystkassa. Biletet er teke i Oslo i januar 1967. Fleire opplysningar finst ikkje i NTBs arkiv, men eg trur vi trygt kan plassere motivet innanfor noko vi i dag ville ha kalla FoU eller innovasjon.

Så til deg som spring rundt Sognsvann eller Jølstravatnet med pulsklokke: Kor langt trur du Bjørn Wirkola hadde nådd utan radiosendaren på brystet?

Kjelder: NTB, Store norske leksikon

Foto: Ivar Aaserud / Aktuell / NTB

Solid vekst og medlemsrekord i 2021

Aldri før har så mange kunnskapsarbeidere vært organisert i Forskerforbundet. Med mer systematisk arbeid vil generalsekretær Birgitte Olafsen få enda flere med på laget.

Forskerforbundet befester sin posisjon som landets største fag- og interesseorganisasjon for ansatte innen forskning, høyere utdanning og kunnskapsformidling. 24 177 personer er nå medlemmer av forbundet. Målet for 2021 var to prosent vekst blant yrkesaktive medlemmer. Fasit ved utgangen av året ble en vekst på 2,4 prosent. Generalsekretær Birgitte Olafsen er godt fornøyd, men vil videre.

– Dette er gledelige tall, som viser at godt rekrutteringsarbeid gir resultater. Men vi kan bli enda bedre, og må jobbe mer systematisk for å nå flere. Det er viktig for oss og den norske samfunnsmodellen at så mange kunnskapsarbeidere som mulig velger å organisere seg, sier hun.

Tid for en sterkere forskningsallianse

Forskningen skal løse de store samfunnsutfordringene og hjelpe Norge gjennom det grønne skiftet, men taper budsjettkamp etter budsjettkamp. I 2022 må forskningslobbyen bli sterkere, skriver Forskerforbundets leder Guro Elisabeth Lind i Khrono.

Mer og bedre forskning krever at vi prioriterer å bruke en større andel av samfunnets ressurser på nettopp forskning. Men selv om de aller fleste politikere har forskning som en viktig del av svaret på Norges utfordringer, prioriterer de aller færreste forskning når budsjettene faktisk skal gjøres opp. Dette ser vi ikke minst på bevilgningene til akademia. 2022 må bli året da forsknings-Norge

samler seg og jobber målrettet til felles beste. Målet må være et løft i Norges forskningsbevilgninger, og bedre rammebetingelser for norsk forskning. Første milepæl må være regjeringens budsjettkonferanse i mars. Guro Lind utfordrer hele Forsknings-Norge til å være med.

Hederspris til Olaf B. Styrvold

Forskerforbundets Hederspris er tildelt Olaf B. Styrvold, mangeårig hovedtillitsvalgt ved UiT Norges arktiske universitet. Vi gratulerer Olaf med velfortjent pris!

Olaf B. Styrvold har hatt en rekke verv i lokallaget ved UiT. Han var styremedlem i perioden 2011–2012, styreleder i perioden 2012–2016, og ble valgt til hovedtillitsvalgt i 2016. Han gikk av som hovedtillitsvalgt 1. august 2021.

I lokallagets nominasjon av Olaf B. Styrvold til Hedersprisen trekkes det fram at Styrvold er en engasjert tillitsvalgt som brenner for medbestemmelse, arbeidsmiljø, likestilling og organisasjonen UiT. Han er konstruktiv, analytisk, kunnskapsrik, arbeidsom og han er opptatt av menneskene som arbeider ved UiT.

Han har som tillitsvalgt bidratt til å fremme kjønnsbalanse, tatt saker til nemnd og har bidratt til at flere stipendiater har fullført graden.

Innspill til statsbudsjettet 2023

Forskerforbundet har sendt innspill til regjeringens arbeid med statsbudsjettet for 2023. Vi etterlyser en styrket forskningssatsing, og påpeker at forskningsbevilgningen for 2022 er for lav til å utgjøre det taktskiftet

vi trenger for å møte store kunnskaps- og omstillingsbehov.

En forsterket forskningsinnsats må rettes inn mot prioriterte satsinger i langtidspanen, og samtidig bidra til å styrke så vel grunnforskning som anvendt forskning. En sterkere satsing på forskning og utvikling vil gi et kunnskapsgrunnlag som er nødvendig for å nå bærekraftsmålene.

Vi foreslår også at ABE-reformen avvikles i sin helhet fra og med budsjettåret 2023 og at ABE-kuttene som er vedtatt for 2022 tilbakeføres virksomhetene. Flate effektiviseringskutt, såkalte ostepøvelskutt, som samlet tilsvarer lønnskostnadene til om lag 18 000 årsverk, er politisk ansvarsfraskrivelse som rammer hele statlig sektor og vitner om manglende evne og vilje til å foreta nødvendige prioriteringer.

Medlemspris på boliglån hos Nordea Direct

Visste du at medlemmer i Forskerforbundet får en av Norges laveste renter på boliglån, i tillegg til flere andre fordeler gjennom banktilbudet i Nordea Direct? Dette er dine medlemspriser:

- Boligstart til 1,59 % nom. rente – til din første bolig
- Boliglån Ung til 1,69 % nom. rente – for deg under 34 år
- Ordinært boliglån u/50 % til 1,85 % nom. rente
- Medlemspris på billån hos Nordea – rente fra 3,10 %

Det er enkelt å flytte boliglånet ditt til Nordea Direct, og du betaler ingenting i etableringsgebyr. Søknaden tar kun noen få minutter og banken tar seg av resten for deg. Les mer om fordelene og sjekk hva du kan spare på nordeadirect.no.

Fakta om Forskerforbundet

- **Forskerforbundet** er landets største og ledende fag- og interesseorganisasjon for ansatte i forskning, høyere utdanning og kunnskapsformidling.
- **Forskerforbundet** har over 24 000 medlemmer og er tilsluttet Unio – hovedorganisasjonen for universitets- og høyskoleutdannende.
- **Forskerforbundet** arbeider for høyere lønn og bedre arbeidsvilkår for medlemmene.

Kurs og seminarer

Tillitsvalgtopplæring og seminarvirksomhet tilhører vår kjerneaktivitet, og er en viktig forutsetning for arbeidet i Forskerforbundet. Våren 2022 håper vi å tilby en del kurs med fysisk oppmøte, samtidig som vi fortsetter med mange digitale kurs. Alle med verv i lokallag og foreninger kan melde seg på våre kurs og seminar. Følg med på våre nettsider for oppdatert kursprogram: forskerforbundet.no/kurs.

Verv en kollega

Kjenner du noen som kan bli medlem i Forskerforbundet? Verv en kollega i dag og få vervepoeng som kan tas ut i form av gavekort. Jo flere du verver, jo mer får du i premie: 500 kr. for ett nytt medlem, 1 500 kr. for to, og deretter 500 kr. for hvert ekstra medlem du verver. På Min side finner du oversikt over dine vervinger og din poengsaldo.

**FORSKER
FORBUNDET**

Følg oss!

facebook.com/forskerforbundet
twitter.com/Forsker

@forskerforbund

FORSKERFORBUNDETS HOVEDSTYRE 2022–2024: Guro Elisabeth Lind, Oslo universitetssykehus (leder), Kristian V.E. Mollestad, Presteforeningen (nestleder), Ann Cecilie Bergene, NIFU, Kristin Lofthus Hope, Høgskulen på Vestlandet, Belinda Eikås Skjøstad, Universitetet i Oslo, Tord Mjøsund Talmo, NTNU, Hugues Verdure, UiT Norges arktiske universitet, Tony Burner, Universitetet i Sørøst-Norge (1. vara), Bente Ovèdie Skogvang, Høgskolen i Innlandet (2. vara), Brynjar Kulset, Nasjonalbiblioteket (3. vara). **SEKRETARIATET:** **Generalsekretær:** Birgitte Olafsen.

Stab: Kommunikasjonsleder Lars Koltveit. **Arbeidslivsavdelingen:** avdelingssjef Bjørn T. Berg, fagsjef Jorunn Dahl Norgård, spesialrådgiver Jon Wikene Iddeng, spesialrådgiver Åshild Olaussen, forhandlingssjef Jorunn Solgaard, seniorrådgiver Andreas Christensen, spesialrådgiver Lene Ståhl, seniorrådgiver Vegard Thorbjørnsen, fagsjef/advokat Ann Turid Opstad, advokat Christoffer Hjelde, advokat Eirik Kollerøy, advokat Hildur N. Nilssen, advokat Mariann Helen Olsen, advokat Asmund Riegels. **Organisasjonsavdelingen:** organisasjonssjef Joar Flynn Jensen, rådgiver Nina Fjeld, rådgiver Gisle Fuhr, rådgiver Brit Helen Hesselberg, rådgiver Rita Kvæl, informasjonsleder Unn Rognmo. **Administrasjonsavdelingen:** fungerende administrasjonssjef og fagansvarlig HR/administrasjon Kjetil Mørk, arkivleder Kristine K. Brox, seniorrådgiver Aina Nilsen, rådgiver Ane Rinnaas Skuseth, konsulent Marit Sømmer, IT-rådgiver Øyvind Åsebøstøl, økonomiansvarlig Marit Sletner, økonomirådgiver Lina Haugland, personal- og økonomikonsulent Elisabeth Johansen, økonomikonsulent Sofie Kjellgren, fagansvarlig medlemsservice Linda Pettersson, konsulent Trineline Aikio, konsulent Hans Askildsen, seniorkonsulent Tore Sandnes

Slik blir tariff-våren

Tøffe forhandlinger venter i samtlige tariffområder denne våren. Forskerforbundet arbeider for enighet, men tar høyde for konflikt.

«Vårens vakreste eventyr», kaller de tillitsvalgte lønnsforhandlingene som hvert år gjennomføres fra april og fram mot sommeren. Hvor vakkert det blir i år, gjenstår å se. Forventningene til et solid oppgjør i offentlig sektor er høye, og mange forbund melder om stor streikevilje blant ansatte som har vist stor moderasjon samtidig som lønnsnivået i privat sektor har økt mer enn varslet.

– Statistikken viser at ansatte i offentlig sektor har hatt vesentlig lavere lønnsvekst enn andre sammenlignbare grupper. Statsansatte forskere hadde for eksempel 11 prosent lavere lønn enn forskere i privat sektor i 2004, men hele 36 prosent lavere lønn i 2019. Det er svært gode argumenter for et godt lønnsoppgjør for utdanningsgruppene i offentlig sektor denne våren. Hvis vi skal sikre god rekruttering til viktige jobber for samfunnet vårt, må lønnsnivået være konkurransedyktig, sier Forskerforbundets nestleder Kristian Mollestad.

Han tror lønnsoppgjøret blir krevende.

– Vårens tariffoppgjør er et hovedoppgjør. Det betyr at det forhandles om både lønnstillegg og om endringer i tariffavtalene. Så det er mye som skal på plass, sier han.

Høsten 2020 arbeidet Mollestad som forhandlingssjef i Presteforeningen. For første gang i historien endte lønnsforhandlingene da i en langvarig kirkestreik. Mollestad mener streik er en legitim del av den norske arbeidslivsmodellen.

– Ingen fagforeninger ønsker å gå til streik. Vi jobber hardt og systematisk for å oppnå enighet ved forhandlingsbordet. Men noen ganger er det nødvendig å gå til konflikt for å beskytte våre rettigheter og sikre vår del av samfunnskaken. Flere lokallag i Forskerforbundet gjorde en imponerende jobb under streiken i KS, Oslo kommune og Spekter våren 2021, og vi går nå gjennom konfliktberedskapen for å være best mulig forberedt ved en eventuell konflikt denne våren, sier Mollestad.

Han er opptatt av god informasjon og gode diskusjoner internt.

– Den 7. februar samler vi våre tillitsvalgte til tariffkonferanse, og måneden etter arrangeres Unios inntektspolitiske konferanse. I tillegg har vi løpende diskusjoner i hovedstyret. Vi skal snu hver stein for å være best mulig forberedt til denne våren, og gi våre tillitsvalgte god informasjon underveis, avslutter Mollestad.

Tariffområder og frister

- Forskerforbundet har medlemmer innenfor en rekke tariffområder: Staten, kommunene, Oslo kommune, Spekter, Virke, NHO, Samfunnsbedriftene og KA (arbeidsgiverorganisasjon for kirkelige virksomheter).
- Flest medlemmer har Forskerforbundet innenfor statlig sektor (14 600), men vi har også ca 1600 medlemmer i Abelia/NHO, 1500 medlemmer i Spekter og 1200 i Virke.
- Tariff-våren starter alltid med forhandlingene innenfor det såkalte frontfaget, som tar utgangspunkt i Verksted-/Industrioverenskomsten mellom NHO/Norsk Industri og LO/Fellesforbundet. Disse forhandlingene har i år frist 1. april. Den økonomiske rammen fra frontfaget danner et utgangspunkt for lønnsveksten i de øvrige tariffområdene.
- 30. mars legger Det tekniske beregningsutvalg for inntektsoppgjørene (TBU) fram sin rapport. TBU beregner pris-, lønnsnivå og lønnsvekst i forskjellige bransjer i Norge, og skal bidra til at partene i lønnsoppgjøret benytter samme tallgrunnlag i forhandlingene.
- Lønnsforhandlingene i staten starter 20. april, og har frist til 30. april. Blir det ikke enighet går forhandlingene til mekling hos Riksmekleren. Meklingsfristen er satt til 23. mai. Blir det ikke enighet i en eventuell mekling, ender oppgjøret i konflikt.
- Lønnsforhandlingene i kommunene og i Oslo kommune starter i april, med frist 30. april. Samme dag er det frist også i Spekter.

Forskerforbundets nestleder Kristian Mollestad (foto: Helene Moe Slinning)

En fot i bakken

Politikk er det muliges kunst, oppsummerte den tyske realpolitikeren Otto von Bismarck. Økonomen John Kenneth Galbraith gikk i rette med jernkanslerens berømte ord, i et brev til president John F. Kennedy: Politikk er ikke det muliges kunst. Politikens oppgave er å velge mellom det umulige og det ubehagelige.

Politikk og kursjustering

Kanskje hadde begge rett. Sikkert er det at politikken sjelden beveger seg i en rett linje fra idé til gjennomføring. Politikk i maktposisjon handler om å manøvrere mellom ulike gode hensyn, og å balansere hensynet til ulike interesser. Kompromisser, halvgode løsninger, midlertidige tiltak og utsettelse er regelen snarere enn unntaket i realpolitikken. Når veikart fra partiideologenes skrivebord viser seg å ikke stemme med terrenget, er det vanskelig å få terrenget til å forandre seg. Selv om vi liker politikere som får opp farten, vet gode politikere at veien til resultater ikke bare krever full gass. Av og til er det klokt å justere kursen, sette ned farten eller bruke bremsene. To saker den siste måneden viser at Ola Borten Moe har skjønnet dette.

To-sensorordningen utsette

Den såkalte to-sensorordningen innebærer et krav om to sensorer, hvorav en ekstern, ved alle eksamener som benytter karakterskalaen A til F. Lovendringen i universitets- og høyskoleloven skulle opprinnelig tre i kraft i høst, men 14. januar ble det klart at regjeringen utsetter innføringen av den omstridte ordningen. Studentorganisasjonene har ønsket en slik ordning, fordi den styrker studentenes rettigheter. Det kan jeg forstå. Men ordningen ville krevd svært store ressurser til gjennomføring, og uten betydelige friske midler ville det rammet den løpende oppfølgingen og vurderingen av studenter. Det var derfor fornuftig av Borten Moe å trække på bremsen.

Egenbetalingsforskrift på vent

I en annen viktig sak var vi i Forskerforbundet og Norsk Studentorganisasjon nære allierte. Vi mente begge at den nye egenbetalingsforskriften kunne true gratisprinsippet i høyere utdanning og gå ut over kvaliteten på den ordinære gradstudiet. Viktige beslutninger krever grundige prosesser. Både to-sensorordningen og egenbetalingsforskriften er eksempler på tiltak som vil få store konsekvenser for både ansatte og studenter, men som er gjennomført på en lite tillitvekkende måte. Dersom vi nå er vitne til et linjeskifte mot åpnere og mer kunnskapsbaserte beslutningsprosesser, er det svært gledelig.

Finansieringsutvalget neste?

Neste skritt bør være å se på utvalget som skal vurdere finansieringsordningen, arbeidsrelevans og etter- og videreutdanning ved universiteter og høyskoler. Utvalget ble satt ned i 2021, med et altfor smalt mandat og en altfor kort frist for sitt arbeid. I tillegg er sammensetningen av utvalget urovekkende smal,

AV GURO ELISABETH LIND,
leder i Forskerforbundet

«Selv om vi liker politikere som får opp farten, vet gode politikere at veien til resultater ikke bare krever full gass. Av og til er det klokt å justere kursen, sette ned farten eller bruke bremsene.»

uten både oss ansatte og flere andre viktige aktører i sektoren. Hvis målet er at dette utvalget skal legge fram omforente løsninger som kan stå seg over tid og skape forutsigbarhet i finansieringen av høyere utdanning, bør Borten Moe igjen sette en fot i bakken.

Forventninger til tillitsreformen

Den nye regjeringen har varslet en tillitsreform i offentlig sektor generelt, og innen høyere utdanning spesielt. Det betyr å styre mer overordnet, og overlate flere avgjørelser til de ansattes faglige skjønn. Men det betyr også å lytte mer til dem som har skoene på, og å sørge for at de ansatte og deres organisasjoner trekkes med i alle viktige prosesser. De som skal gjøre jobben, må sitte rundt bordet når viktige beslutninger om deres hverdag skal tas.

Ned med midlertidigheten

Gode politikere lytter, tenker seg om, tar en fot i bakken – men er også utålmodige. Noen saker handler om å våge å forandre. Da Borten Moe gjestet vårt forskningspolitiske seminar i november, lovet den ferske statsråden at målet var å få bruken av midlertidige stillinger i academia ned på nivå med arbeidslivet for øvrig.

Der er det bare å trække gassen i bann.

Uteblitt magasin?

Kontakt Fagpressens kundesenter man-fre 08:00-16:00.
Telefon: 21 04 77 46. E-post: kundesenter@fagpressen.no

Vi sørger for å ettersende utgaven som er uteblitt for

Forskerforum

som er medlem i

